

FACKEN

inom industrin

Facit efter 10 år med Industriavtalet

Februari 2008

Facken inom industrin (FI) är ett samarbete mellan de sex fackförbund som omfattas av "Samarbetsavtal om industriell utveckling och lönebildning", i dagligt tal kallat Industriavtalet. De sex förbunden är Industrifacket Metall, Skogs- och Träfacket, Svenska Livsmedelsarbetareförbundet, Svenska Pappersindustriarbetareförbundet, Sveriges Ingenjörer samt Unionen. Dessutom deltar Grafiska fackförbundet Mediafacket i det fackliga samarbetet.

Denna rapport har tagits fram av en grupp ekonomer tillhörande FI ekonomerna; Erik Adolfsson, Industrifacket Metall, Thomas Carlén, Unionen, Torbjörn Dahlin, Skogs- och Träfacket, Erica Sjölander, Industrifacket Metall, samt Tobias Brännemo och Göran Nilsson på Facken inom industrins kansli.

Ytterligare exemplar av rapporten kan beställas av Helena Ek på e-postadress helena.ek@fikansli.se eller telefonnummer 08-786 85 13. Rapporten finns också att ladda ner från Facken inom industrins hemsida, www.fackeninomindustrin.se.

Förord

Det är nu tio år sedan de första avtalen träffades, i början av 1998, med Industriavtalet som grund. Facken inom industrins ekonomgrupp brukar få i uppgift att ta fram rapporter där de gör ekonomiska bedömningar inför en avtalsrörelse och utvärderar resultatet av tidigare avtalsperioder. Hösten 2007 fick Facken inom industrins ekonomgrupp i uppgift att ta fram en rapport som beskriver den ekonomiska utvecklingen under hela Industriavtalsperioden.

I rapporten "Facit efter 10 år med Industriavtalet" beskrivs och analyseras utvecklingen och utfallet för de anställda, för företagen och för samhällsekonomin under perioden 1998-2007, de första tio åren med ett Industriavtal.

Facken inom industrin uppmärksammar det faktum att Industriavtalet nu funnits i 10 år också på andra sätt. I rapporten "Globala arbetskraftskostnader 1998-2007" beskrivs utvecklingen av löner och arbetskraftskostnader inom svensk tillverkningsindustri och i andra länders tillverkningsindustri. Senare i vår kommer boken "Från röra till reda". I den ges bland annat de personer som var med och undertecknade Industriavtalet sin version av vad som hände då Industriavtalet kom till och sin syn på Industriavtalets första tio år. Men även andra personer ges möjlighet att komma till tals.

Rapporten "Facit efter 10 år med Industriavtalet" innehåller många fakta i form av tabeller och diagram. För den som vill använda dessa går det bra att hämta bilder och diagram på Facken inom industrins hemsida www.fackeninomindustrin.se. Ni som har synpunkter eller frågor på rapporten kan också skicka in dem till fi.kansli@fikansli.se.

Göran Nilsson
Kanslichef
Facken inom industrin

INNEHÅLL

1. INLEDNING	7
2. INDUSTRINS ANSTÄLLDA	9
LÖNER.....	10
I TAKT MED EUROPA	14
FÖRDELNING AV LÖNEÖKNINGAR.....	16
SYSSELSÄTTNING OCH ARBETSLÖSHET	20
JÄMVIKTSARBETSLÖSHETEN	25
ARBETSTIDSFÖRKORTNING	27
UTBILDNING OCH KOMPETENSUTVECKLING.....	27
SUMMERING	29
3. INDUSTRIELL UTVECKLING	31
INDUSTRIPRODUKTIONEN UPP 70 PROCENT	32
PRODUKTIVITET I VÄRLDSTOPP	34
STIGANDE INVESTERINGAR OCH HÖG FOU	36
GRADVIS SÄMRE BYTESFÖRHÅLLANDE	38
STORA BYTESBALANSÖVERSKOTT.....	39
HÖGRE VINSTANDEL	40
SUMMERING	41
4. SAMHÄLLSEKONOMIN	43
BNP.....	44
INDUSTRINS ANDEL AV BNP	45
EXPORT.....	46
INFLATION.....	47
VÄXELKURS	49
RÄNTOR	50
STATENS FINANSER	52
LÖNER.....	54
PRODUKTIVITETEN.....	56
SUMMERING	57
5 SLUTSATSER	59

1. INLEDNING

Från slutet av 1980-talet och fram till mitten av 1990-talet växte ett antal nya ekonomiska förutsättningar fram som radikalt förändrade villkoren för parterna på arbetsmarknaden. Kreditmarknaden och valutahandeln avreglerades. Kapital kunde röra sig fritt över nationsgränserna. Den ekonomiska politiken inriktades på låg inflation och Sverige fick en flytande växelkurs. Sammantaget innebar det helt nya premisser för lönebildningen. Sverige sökte och fick inträde i den Europeiska unionen.

De ändrade förutsättningarna växte fram parallellt med att relationerna mellan arbetsmarknadens parter försämrades. Det gällde framförallt inom industrin. Avtalsförhandlingarna under 1990-talets första hälft var inte bara en fråga om hur löner och allmänna villkor skulle förändras. De var också en strid om hur förhandlingarna skulle bedrivas. Arbetsgivarnas ambition var att bryta ner riksavtalsförhandlingarna. Kampen för riksavtal fick Metall, Sif och Cf¹ att göra gemensam sak. Arbetare och tjänstemän tillhörande tre olika huvudorganisationer fördes samman och bestämde sig för att uppträda gemensamt mot arbetsgivarna. I 1993 och 1995 år avtalsrörelser samförhandlade Metall, Sif och Cf gentemot Verkstadsföreningen².

1995 års avtalsrörelse ledde till flera öppna konflikter på arbetsmarknaden. Också inom industrin blev det konflikt. Avtalsrörelsen blottade också stora motsättningar mellan olika arbetsgivarföreträdare. Utfallet av 1995 års avtalsrörelse var knappast förenlig med de nya ekonomiska förutsättningar som gällde i Sverige. Tyngda under galopperande underskott i statsbudgeten och en växande statsskuld ställde den socialdemokratiska regeringen 1996 arbetsmarknadsparterna inför ett ultimatum. Regeringen uppmanade parterna att presentera förslag på hur lönebildningen skulle fås att fungera bättre. Förslagen skulle överlämnas till regeringen senast den 31 mars 1997. I annat fall hotade regeringen ingripa.

Mot denna bakgrund beslöt de fackliga organisationerna inom industrin i juni 1996 att bjuda in industrins arbetsgivare till samtal om industriell utveckling, lönebildning och kompetensutveckling. Det fackliga samarbetet hade vidgats till alla fackliga organisationer inom industrin och inbjudan gick till alla arbetsgivarorganisationer inom industrin.

¹ Metall har gått samman med Industrifacket och bildat Industrifacket Metall, Sif har gått samman med HTF och bildat Unionen och CF har gått samman med Ingenjörförbundet och bildat Sveriges Ingenjörer.

² Verkstadsföreningen har bytt namn och heter idag Teknikföretagen.

Efter några månader svarade industrins arbetsgivare ja. Samtalen kunde börja. Den 18 mars 1997 skrev industrins parter under "Samarbetsavtal för industriell utveckling och lönebildning". Med Industriavtalet visade industrins parter att de ville ta sitt ansvar för lönebildningen på sin del av arbetsmarknaden. Förhoppningen var att Industriavtalet också skulle stabilisera lönebildningen på övriga delar av svensk arbetsmarknad.

Industriavtalet har nu fungerat i 10 år. Tre år efter att Industriavtalet undertecknats inrättades det förstärkta Medlingsinstitutet. Tillsammans kan dessa två nya institutioner på svensk arbetsmarknad sägas ha etablerat en ny lönebildningsregim.

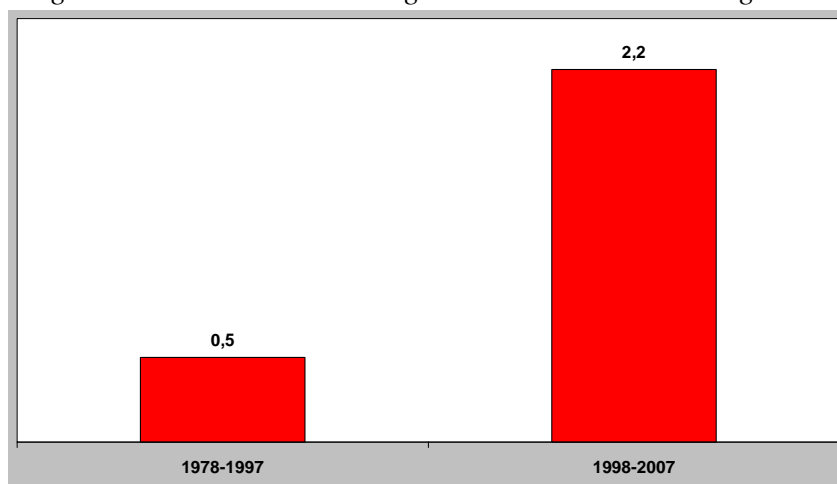
Hur har utfallet blivit under de första tio åren med Industriavtalet? Har fack och arbetsgivare uppnått vad de önskade? Borde statsmakternas motiv för att ingripa i lönebildningen vara undanröjt?

För att bedöma utvecklingen under Industriavtalet, 1998-2007, görs på flera ställen jämförelser med utvecklingen under tjugoårsperioden innan 1978-1997, dessutom görs jämförelser med utvecklingen i andra europeiska länder med jämförbara förutsättningar, under perioderna 1978-1997 och 1998-2007. I en del fall då det varit svårt att få fram data används andra tidsperioder.

För att försöka bedöma i vilken grad fack och arbetsgivare nått sina målsättningar ställs emellanåt olika uttalade målsättningar av Facken inom industrin och i Industriavtalet mot utfallet under perioden. För att bedöma den samhällsekonomiska utvecklingen och samspelet mellan lönebildningen och samhällsekonomin används också uttalanden och målsättningar från politiker och politiska partier.

2. INDUSTRINS ANSTÄLLDA

Diagram 2.1 Reallöneutveckling Industrianställda i Sverige

Källa: SCB/Medlingsinstitutet och egna beräkningar

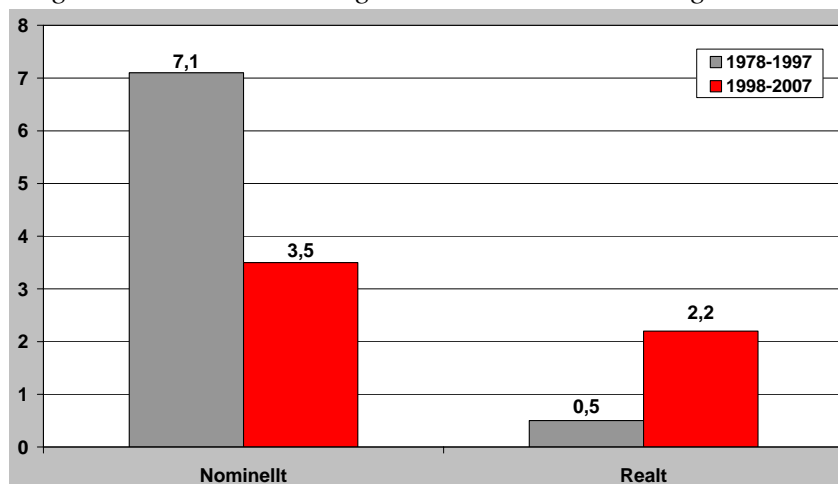
Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år

Kapitel 2 ”Industrins anställda” innehåller fakta om utvecklingen av löner, sysselsättning, arbetslöshet, arbetstider och utbildningsnivå under Industriavtalet. Avsikten är att ge fakta om utfallet för de anställda på dessa centrala områden. Tyngdpunkten ligger på avsnitten löner, sysselsättning och arbetslöshet.

För att bedöma resultatet under perioden 1998-2007 görs jämförelser med tidigare perioder och utvecklingen i andra jämförbara västeuropeiska länder. Dessutom ställs emellanåt parternas och de fackliga organisationernas uttalade målsättningar med Industriavtalet mot utfallet under perioden.

Löner

Diagram 2.2 Löneutveckling Industrianställda i Sverige

Källa: SCB/Medlingsinstitutet och egna beräkningar

Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år

"Att det nominella löneutrymmet de närmaste åren kommer att vara på en historiskt låg nivå behöver i sig inte vara ett problem för att nå reallöneökningar."

(ur Facken inom industrins inbjudan till industrins arbetsgivare, juni 1996.)

"Den kraftigt sänkta inflationstakten gör det möjligt att ge de anställda reallöneökningar med lägre nominella löneökningar än tidigare. Därigenom kan en reallöneutveckling åstadkommas utan negativa konsekvenser i fråga om höga räntor och förlorad konkurrenskraft." (ur Industriavtalet, 18 mars 1997)

Den nya inriktningen på penningpolitiken och Riksbankens inflationsmål på två procent innebar en kraftig restriktion för lönebildningen. Det var Facken inom industrin väl medvetna om när de bjöd in industrins arbetsgivare till samtal. Målkonflikten mellan nivån på löneökningar och sysselsättningsutvecklingen hade skärpts.

De nya förhållandena behövde inte innebära att reallönerna skulle sjunka. Lägre nominella löneökningar skulle vid en låg inflation kunna ge reallöneökningar. Facken var beredda att ta löneökningstakten i de viktiga konkurrensländerna i Europa som utgångspunkt för sina krav. Hur har då utvecklingen blivit?

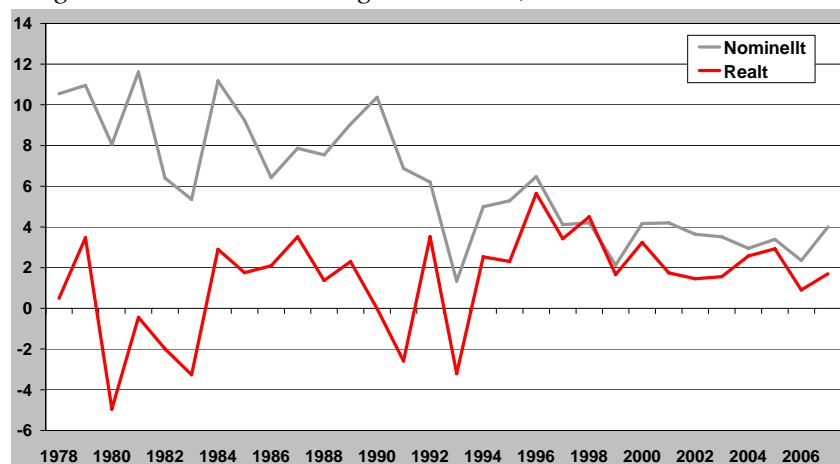
Reallönerna upp med 25 procent

Under perioden 1998-2007 ökade lönerna för de anställda inom svensk industri med i genomsnitt 3,5 procent per år (diagram 2.2). Eftersom inflationen varit låg har reallönerna ökat med hela 2,2 procent per år. Det innebär att reallönen under Industriavtalets första tio år ökat med 24,6 procent.

Under tjugoförårsperioden innan var bilden en annan. Mellan 1978-1997 ökade lönerna med i genomsnitt 7,1 procent per år. Detta var en period som kännetecknades av höga löneökningar men också av hög inflation. Det innebär att den reala löneökningen endast var 0,5 procent per år.

Löneökningarna var fram till början av 1990-talet mellan sex och elva procent per år (diagram 2.3). Variationen var stor mellan åren. Under Industriavtalet har lönerna ökat med mellan två och fyra procent. De flesta år har löneökningarna varit mellan tre och fyra procent.

Diagram 2.3 Löneutveckling 1978-2007, Industrianställda i Sverige

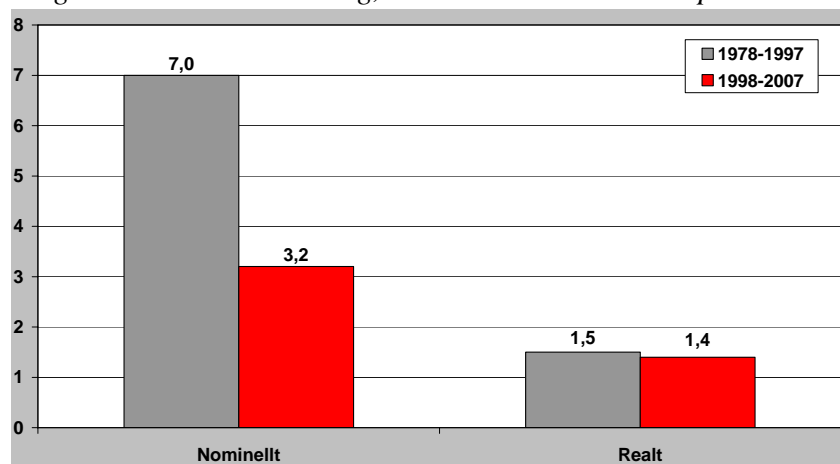

Källa: US Department of Labor, Eurostat, egna beräkningar

Löneökningstakten har varit lägre men reallöneökningarna har varit högre. Under 1980-talet följdes år med reallöneökningar av år då reallönerna sjönk. Från 1998 har reallönerna ökat med omkring två procent varje år.

Löneökningstakten i Europa har också sjunkit kraftigt, från 7,0 procent under perioden 1978-97 till 3,2 procent under perioden 1998-2007 (diagram 2.4). Till skillnad från utvecklingen i Sverige är reallöneökningen i stort sett densamma under bägge jämförelseperioderna.

Diagram 2.4 Löneutveckling, Industrianställda i Europa

Källa: US Department of Labor, Eurostat

Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år

Tabell 2.1 sammanfattar utvecklingen av reallönerna för industrianställda i Sverige respektive Europa under jämförelseperioderna. Reallönerna har ökat väsentligt mer under de senaste tio åren i Sverige men varit nästan densamma i Europa under de två perioderna.

Tabell 2.1 Reallöneutveckling, Industrianställda Sverige resp. Europa

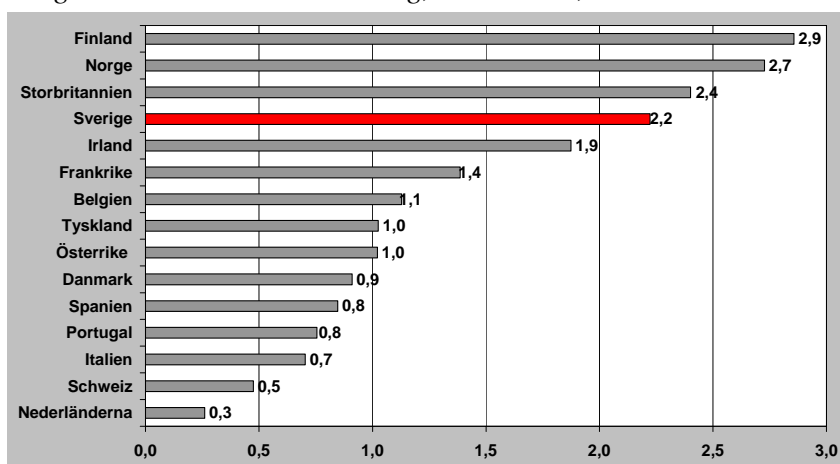
	Europa	Sverige
1978-1997	1,5	0,5
1998-2007	1,4	2,2
Skillnad	-0,1	1,7

Källa: US Department of Labor, Eurostat, egna beräkningar

Kommentar: Siffrorna i tabellen anger genomsnittlig procentuell förändring per år

Vid en jämförelse av reallöneutvecklingen i olika länder under perioden 1998-2007 hamnar Sverige i toppskiktet. Ökningen i Sverige har varit dubbel så hög som i många länder, bland annat Tyskland och Danmark. Finland, Norge och Storbritannien är de länder som haft en högre ökning.

Diagram 2.5 Reallöneutveckling, 1998-2007, Industrianställda

Källa: US Department of Labor, Eurostat, egna beräkningar

Kommentar: Siffrorna i tabellen anger genomsnittlig procentuell förändring per år

Källor

För diagram 2.1-2.5 och tabell 2.1 används följande källor. För perioden 1998-2007 kommer uppgifterna från Eurostat och Labour Cost Index. Statistiken omfattar både arbetare och tjänstemän inom industrin. Den statistiken finns bara från 1996. För perioden 1978-1997 används uppgifter från US Department of Labor. Den statistiken omfattar endast arbetare.

Sif (nuvarande Unionen) och Sveriges Ingenjörer har egen statistik över löneutvecklingen för deras medlemmar. Under perioden 1978-97 var löneökningen för industrianställda medlemmar i dåvarande Sif 6,0 procent per år och för industrianställda medlemmar i Sveriges Ingenjörer (dåvarande Civilingenjörsförbundet) 5,8 procent per år. Löneökningstalen för Sif och Sveriges Ingenjörer är s.k. nivåökningstal vilket innebär att hänsyn tas till förändringar i ålders och yrkesstruktur i Sifs statistik och examensår i Sveriges Ingenjörers statistik. Vanligtvis är dessa tal något lägre än talen för den genomsnittliga löneökningen.

Länder

I vissa delar av rapporten jämförs utvecklingen i Sverige med utvecklingen i vår omvärld. Då statistiken hämtas från olika källor råder det skillnader i sammansättningen av olika ländergrupper.

Diagram 2.4 och 2.6 samt Tabell 2.1 visar löneutvecklingen i Sverige och Europa. Med Europa avses Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark, Norge, Schweiz och Storbritannien.

I Tabell 3.1 och Diagram 3.4 redogörs för utvecklingen av industriproduktion och produktivitet. De länder som ingår i gruppen Europa där är Belgien, Frankrike, Italien, Nederländerna, Tyskland, Danmark, Norge och Storbritannien.

I Tabell 3.2 jämförs Sveriges relativa enhetsarbetskraftskostnad med en grupp av 11 OECD-länder. Dessa länder är USA, Kanada, Japan, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Norge, Danmark, Italien, Nederländerna och Belgien.

I takt med Europa

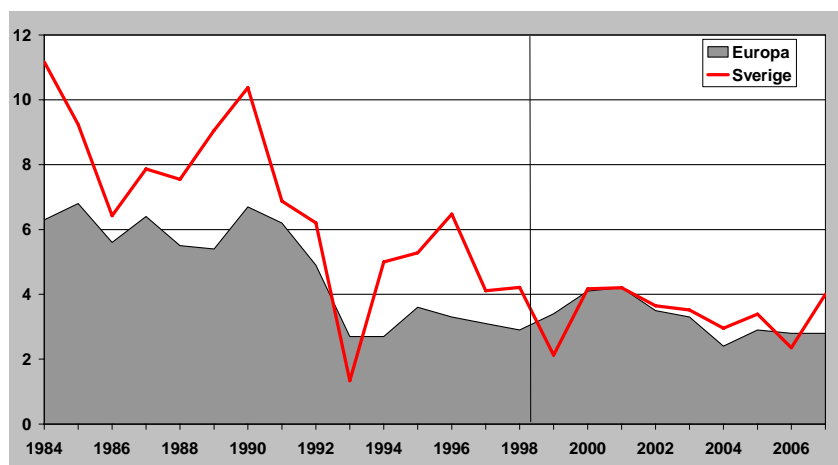
Under 1970-talet ökade lönerna i de västeuropeiska länderna med mellan 10 och 20 procent och under 1980-talet med mellan 4 och 10 procent. Skillnaderna var stora mellan länderna. Nedväxling skedde från olika nivåer och vid olika tidpunkter. Sverige var ett av de länder som växla ner löneökningstakten sist. Den ekonomiska krisen i Sverige i början av 1990-talet stärkte insikten om att löneökningstakten i Sverige inte kunde vara väsentligt högre än i omvärlden.

De nya samhällsekonomiska förutsättningar som etablerades i början av 1990-talet, med ett inflationsmål och rörlig växelkurs som viktiga fundament, gjorde att tidigare sätt att uppskatta löneutrymmet inte längre gällde. Det rådde samtidigt oklarhet kring vad de nya ekonomiska förutsättningarna fullt ut innebar och hur löneutrymmet skulle beräknas. Det var i denna situation som begreppet ”I takt med Europa” myntades.

I februari 1995 presenterade en grupp ekonomer från arbetsgivareförbund och fackliga organisationer rapporten ”I takt med Europa – samhällsekonomiska aspekter på lönebildningen”. Deras rekommendation var att löneökningarna i Sverige borde öka i takt med Europa. De skrev ”Något mer precist innebär detta att arbetskraftskostnaderna per timme, i genomsnitt för samtliga löntagare i Sverige, inklusive uppkommen löneglidning i alla former, på medellång sikt får öka i samma takt som de västeuropeiska arbetskraftskostnaderna per timme”. Gruppen siffrerade också ”I takt med Europa” till 3,5 procent.

Rapporten kom för sent för att få någon påverkan på avtalsrörelsen 1995. Men 1996 hade Facken inom industrin tagit till sig resonemangen och begreppet ”I takt med Europa” kom att bli ett viktigt riktmärke för facken. Hur har då utvecklingen blivit?

Diagram 2.6 Löneutveckling 1984-2007, Industrianställda

Källa: US Department of Labor, Eurostat, OECD, Konjunkturinstitutet

Diagram 2.6 visar att den svenska löneökningstakten låg väsentligt över europasnittet under senare delen av 1980-talet. Även under åren 1994-1997 avviker Sverige. Med industriavtalet etablerades löneökningar i takt med Europa. Mäter man inte bara lön utan den totala arbetskraftskostnaden under Industri-

avtalsperioden så hamnar Sverige på en ökningstakt på mellan 3,5 och 4 procent per år jämfört med europasnittet som blir 3,5 procent.

Det är Facken inom industrin som tagit till sig begreppet ”I takt med Europa”. Industriarbetsgivarna har inte på samma sätt lyft fram det begreppet. Redan då de svarade ja till de samtalen som ledde fram till Industriavtalet var de noga med att framföra att de inte var beredda att diskutera någon allmänt omfattande norm. Deras ingång var att ”Med stabil valuta och mycket långsam prisutveckling kan lönekostnaderna endast tillåtas öka i den takt som produktivitet och konkurrensförmågan medger”³. Dåvarande riksbankschef Urban Bäckström menade att en norm som innebar att lönerna skulle öka i takt med genomsnittet för Västeuropa var för hög och skulle försvåra en nedgång av arbetslösheten. Förebilden borde snarare vara Nederländerna som hade en av de lägsta löneökningstakterna i Europa⁴.

Fackens inställning till löneutrymmet har också mött kritik från annat håll. Kritiker har hävdade att avsikten varit att ta ut lägre löneökningar än vad det finns utrymme för. Den kritiken bygger på ett missförstånd. Avsikten har varit att ta ut så mycket som möjligt med beaktande av de restriktioner som finns i form av inflationsmål, sysselsättning och internationell konkurrenskraft. En annan form av kritik är den som tagit sin utgångspunkt i att produktivitetens utvecklingen inom industrin varit omkring sex procent och att man åtminstone borde höja lönerna så mycket. I det fallet bortser man från att priserna på de produkter som industrin säljer samtidigt har sjunkit.

Riktmärket ”I takt med Europa” har trots kritiken levt vidare. Ett skäl till det kan vara begreppets enkelhet. ”I takt med Europa” är inget exakt mått som kan beräknas med hjälp av avancerade matematiska modeller med många olika ingående variabler. Men under de flesta omständigheter borde det vara ett riktmärke som landar ganska nära vad som är rätt. De flesta inser att om lönerna ökar med tre till fyra procent i Sveriges viktigaste konkurrentländer kan inte lönerna i Sverige öka med det dubbla. Särskild bland anställda inom industrin där närvaron av utländska konkurrenter hela tiden är påtaglig är det ett bärande argument.

Inför avtalsrörelsen 2007 gjorde Facken inom industrin en viss precisering av riktmärket ”I takt med Europa”. Det skedde först i början av 2006 då löneökningstakten i Europa, framförallt beroende på utvecklingen i Tyskland, var på väg neråt. Facken inom industrin uttalade då att det inte fanns några skäl för Sverige att följa övriga Europa neråt. ”I takt med Europa” var en bra utgångspunkt men ibland kunde utvecklingen i Sverige vara sämre än den i Europa och då fanns det skäl för en lägre löneökningstakt. I andra fall kunde utvecklingen i Sverige vara bättre och då kunde lönerna öka något mer i Sverige. Den argumenteringen fortsatte under avtalsrörelsen 2007 då lönekravet mer än tidigare år tog sin utgångspunkt i förhållandena i Sverige.

³ ”Lagstifta mot strejker”, DN debatt 24 oktober 1996.

⁴ Anförande inför Nationalekonomiska föreningen 6 mars 1997

Fördelning av löneökningar

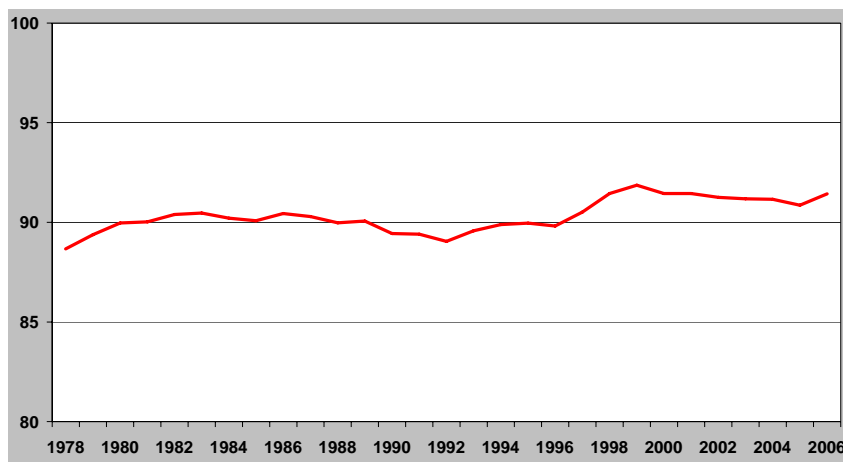
Industriavtalet innehåller inga regler om hur löneökningar ska fördelas. Facken inom industrin har i de senaste avtalsrörelserna krävt löneökningar som innebär en kombination av krontalspåslag och procent. Lite förenklat kan man säga att huvudsyftet med Industriavtalet varit att få hela kakan att växa mer och att det därmed skulle bli mer att dela på för alla. Precis hur denna fördelning ska ske är upp till parterna att förhandla om oavsett om det finns ett Industriavtal eller inte.

Lönepolitiskt är frågan om fördelningen av löneökningar en stor fråga. Det innebär att oavsett vad syftet med Industriavtalet är så kan resultatet av hur löneökningarna fördelas bli viktiga argument för eller emot Industriavtalet. I detta avsnitt görs några kortfattade beskrivningar av hur lönefördelningen utvecklats under Industriavtalet med avseende på män och kvinnor, arbetare och tjänstemän och för det tredje hur lönespridningen totalt utvecklats.

Kvinnor och män

En viktig och återkommande fråga i flera av Facken inom industrins avtalsplattformar har varit krav som syftat till att eliminera lönediskriminering mellan män och kvinnor och att män och kvinnor ska ha samma möjligheter till utveckling av arbete och lön.

Diagram 2.7 Kvinnors lön i procent av männens, arbetare, industrin

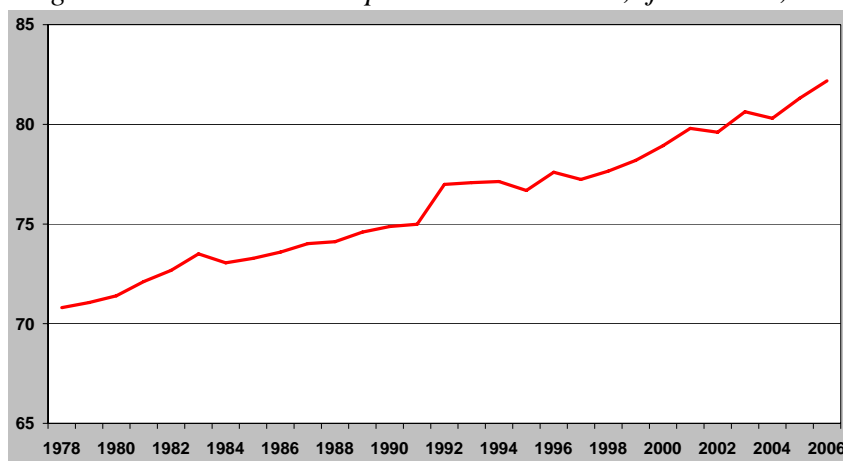

Källa: SCB, Strukturlönestatistiken

Diagram 2.7 visar att kvinnliga arbetare inom industrin i snitt tjänar ungefär 90 procent av vad männen tjänar. Det finns en svagt uppåtgående trend under perioden 1978 till 2006 men det har inte hänt så mycket. Vid slutet av 1970-talet var andelen något under 90 procent och 2006 något över.

Jämför man diagram 2.7 med 2.8 ser man att skillnaden mellan kvinnor och mäns lön är större bland tjänstemännen. Vid slutet av 1970-talet var den genomsnittliga lönen för kvinnor drygt 70 procent av männens och 2006 drygt 80 procent. Trenden är att löneskillnaderna mellan könen minskar. Utvecklingen är densamma både före och under Industriavtalet.

Diagram 2.8 Kvinnors lön i procent av männens, tjänstemän, industrin

Källa: SCB, Strukturlönestatistiken

Skillnaden i lön mellan män och kvinnor kan förklaras av olika faktorer. Löneskillnaderna kan t.ex. bero på skillnader i yrken, ålder, antal år i yrket m.m. Eftersom löneskillnaderna är större bland tjänstemännen kan dessa skillnader ha större betydelse bland tjänstemännen än bland arbetarna.

Tabell 2.2 Kvinnors lön i procent av männens, 2006.

	Arbetare, privat sektor	Tjänstemän, privat sektor
Ej standardvägt	89	78
Standardvägt	94	89

Källa: SCB, Strukturlönestatistiken

SCB har gjort beräkningar och tagit hänsyn till skillnader mellan män och kvinnor med avseende på ålder, utbildning, arbetstid och sektor. De löneskillnader som då återstår benämns i tabell 2.2 för standardvägda löneskillnader. Tabellen visar att löneskillnaderna mellan män och kvinnor minskar efter en standardvägning. Siffrorna avser alla arbetare och tjänstemän inom privat sektor⁵.

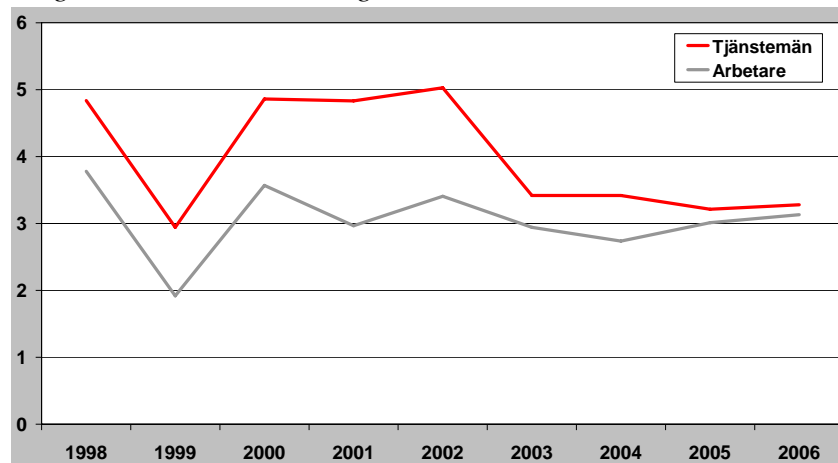
Siffrorna i tabell 2.2 är inget mått på om lönediskriminering förekommer eller inte. Exempelvis innebär en standardvägd löneskillnad på sex procent mellan män och kvinnor som är privatanställda inte att det är lönediskriminering. Löneskillnaden kan bero på andra faktorer. Det kan också vara så att det blir fel att standardväga utifrån skilda yrken om kvinnodominerade yrken har en lägre lön av det skälet att de är kvinnodominerade.

⁵ Uppgifter saknas för enbart industrin.

Arbetare och tjänstemän

Efter några år med Industriavtalet uppstod en debatt kring löneutvecklingen för tjänstemän respektive arbetare. Anledningen var att tjänstemännens löner ökade mer än arbetarnas. Skillnaderna i löneutveckling mellan arbetare och tjänstemän förde med sig att kritiken mot Industriavtalet ökade bland industriarbetarna. Olika uppgifter figurerade i press och vid några tillfällen gjorde också förbunden i Facken inom industrin olika bedömningar.

Diagram 2.9 Löneutveckling 1998-2006, industri

Källa: SCB/Medlingsinstitutets konjunkturlönestatistik.

De olika uppgifterna förde med sig att förbunden blev överens om att gemensamt söka fakta. Fanns det överhuvudtaget några skillnader, hur stora var de i så fall och vad berodde de i så fall på? Förbunden blev också överens om att bygga upp en gemensam lönestatistik för alla industrianställda.⁶

Tjänstemännens löner har ökat en procentenhet mer än arbetarnas. Olika uppskattningar har gjorts av hur stor del av denna skillnad som beror på förändringar i till exempel ålders och yrkesstruktur. De olika uppskattningarna landar på att omkring en halv procentenhet av skillnaden på en procentenhet förklaras av faktorer som ändrad ålders- och yrkesstruktur.

Diagram 2.9 visar löneutvecklingen för industriarbetare respektive industri-tjänstemän under Industriavtalet. Från 1998 till 2002 hade tjänstemännen en löneökning som var mer än en procentenhet högre per år än arbetarna. Från 2003 har lönerna utvecklats mer lika. Den genomsnittliga löneökningen under perioden 1998-2006 är 3,1 procent för arbetare och 4,1 procent för tjänstemän.

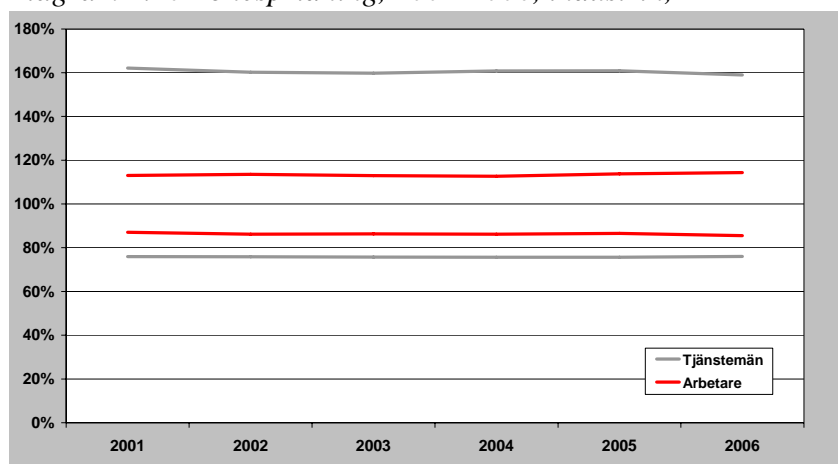
Lönespridningen

Industriavtalets parter har ingen gemensam uppfattning om hur lönespridningen bör utvecklas. De finns olika uppfattningar både om hur stora löneskillnaderna bör vara och vad löneskillnaderna ska grundas på. Parterna har inte heller någon gemensam lönestatistik som gör det möjligt att beskriva hur

⁶ Sedan ett antal år tillbaka publicerar Facken inom industrin årligen en rapport "Löner inom industrin" som beskriver lönenivåer och löneutvecklingen inom industrin.

stora löneskillnaderna är mellan olika grupper av industrianställda och hur lönespridningen har utvecklats.

Diagram 2.10 Lönespridning, 2001-2006, industrin,

Källa: Facken inom industrins lönedatabas

Kommentar: De nedre linjerna visar den 10:e och de övre linjerna den 90:e percentilen som procent av medianlönen.

Facken inom industrin har en gemensam lönedatabas som startar år 2001. Den omfattar knappt 400 000 industrianställda och innehåller uppgifter om löneläge, ålder, kön och om den anställda är arbetare eller tjänsteman. Där- emot finns inga uppgifter på yrke. Diagram 2.10 visar hur lönespridningen inom industrin har utvecklats för arbetare respektive tjänstemän inom indu- strin under perioden 2001- 2006. Det lönespridningsmått som används är lö- neskillnaden mellan medianlön och 10:e respektive 90:e percentilen. Som framgår av diagrammet har det inte skett några större förändringar av löne- spridningen under perioden.

Industrins ekonomiska råd har också gjort vissa bearbetningar för de första åren med Industriavtalet. Dessa bearbetningar bygger på SCB:s strukturlöne- statistik. Bearbetningarna visade på en viss ökning av lönespridningen runt millenniumskiftet. Därefter minskade lönespridningen under ett par år. Tar man hänsyn till att det blivit fler tjänstemän och att lönespridningen bland tjänstemän är större än bland arbetarna har inga större förändringar skett av lönespridningen.

Sysselsättning och arbetslöshet

”Samarbetsavtalets syfte är att främja industriell utveckling, lönsamhet och konkurrenskraft. Därigenom ges en nödvändig förutsättning för en god utveckling på arbetsmarknaden med hög sysselsättning och låg arbetslöshet...”

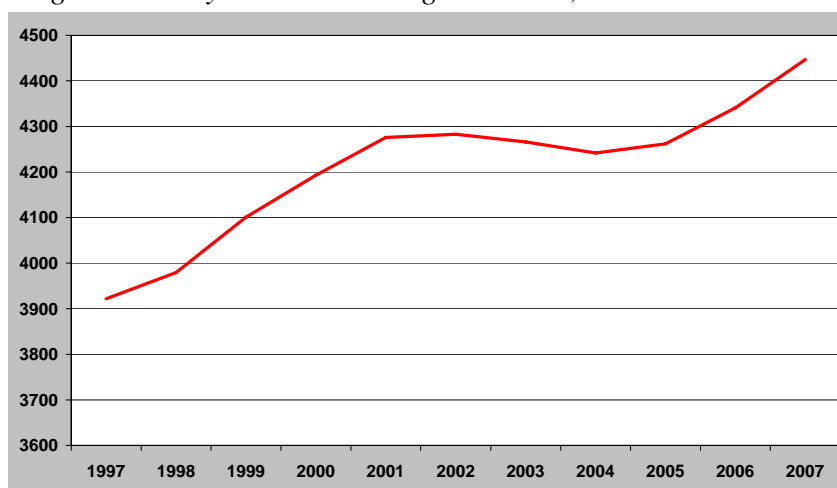
(Utdrag ur inledningen av Industriavtalet)

Formuleringen i Industriavtalets inledning angående sysselsättning och arbetslöshet är relativt allmänt hållna men anger en tydlig inriktning. Några siffersatta, operativa mål finns inte i avtalet. Däremot satte den socialdemokratiska regeringen 1995 upp målet att den öppna arbetslösheten skulle halveras och pressas tillbaka till 4 procent⁷ till år 2000. Det målet kombinerades efter valet 1998 med ett sysselsättningsmål. Sysselsättningsgraden skulle senast år 2004 vara uppe i 80 procent. Den borgerliga regeringen som trädde till efter valet 2006 har betonat att deras politik syftar till att öka sysselsättningen och använder begreppet full sysselsättning men har inga operativa mål.

I detta avsnitt beskrivs hur sysselsättningen och arbetslösheten utvecklats inom industrin och på hela arbetsmarknaden under Industriavtalet. Utvecklingen relateras också till målet om fyra procent öppen arbetslöshet och 80 procent sysselsättningsgrad. Mål som, även om de inte hade antagits av parterna, var viktiga referenspunkter åtminstone för de fackliga organisationerna. I ett särskilt avsnitt beskrivs och kommenteras också utvecklingen av den så kallade jämviktsarbetslösheten.

Sysselsättningsutvecklingen

Diagram 2.11 Sysselsatta i Sverige 16-64 år, 1000-tal

Källa: Konjunkturinstitutet och SCB

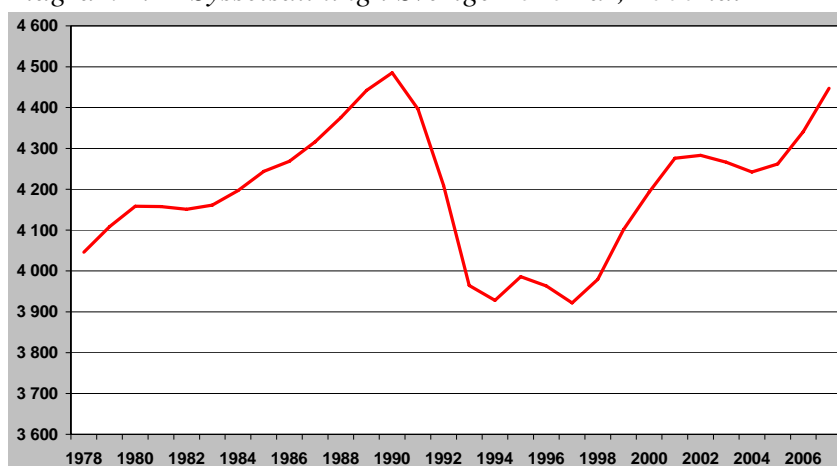
Sysselsättningen på den svenska arbetsmarknaden har ökat med cirka 500 000 anställda, en halv miljon, under Industriavtalet. Sysselsättningen steg kraftigt

⁷ Enligt den gamla arbetslöshetsdefinitionen.

fram till 2001. Under lågkonjunkturen 2002-2004 avstannade ökningen och 2004 skedde även en viss minskning.

Från 2005 har sysselsättningen återigen ökat och förväntas fortsätta att öka under de närmaste åren. Det innebär att sysselsättningen nu återhämtat sig efter det kraftiga raset under första delen av 1990-talet då över en halv miljon arbeten försvann inom loppet av några år (diagram 2.12).

Diagram 2.12 Sysselsättning i Sverige 16–64 år, 1000-tal

Källa: Konjunkturinstitutet och SCB

80-procentsmålet

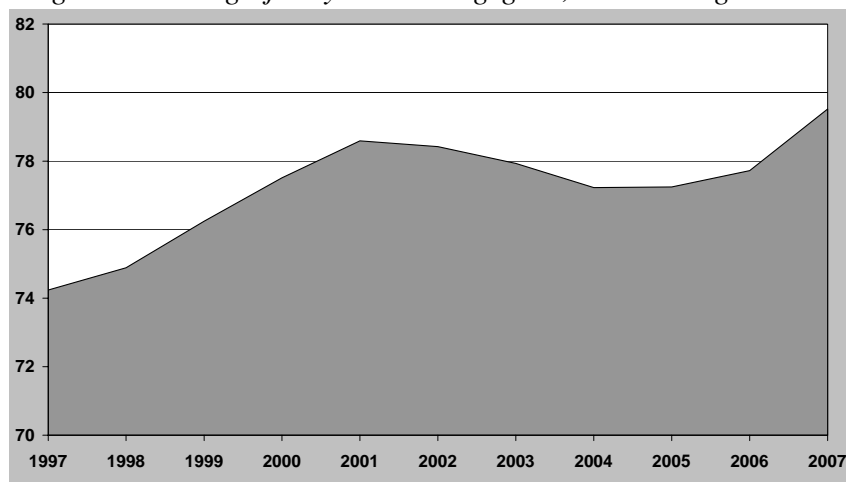
Målet om 80 procent sysselsättningsgrad avsåg personer mellan 20 och 64 år i reguljär sysselsättning. Begreppet reguljär sysselsättning innebar att personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder skulle exkluderas.

Sysselsättningsmålet var högt ställt. Då målet bestämdes var sysselsättningsgraden lite drygt 74 procent. En viktig referenspunkt var sysselsättningsgraden i slutet av 1980-talet innan ”överhettningen” i ekonomin. Med hänsyn till att regeringen samtidigt hade ambitionen att fler personer i åldersgruppen 20-25 år borde studera och att den demografiska utvecklingen talade för en ökning av antalet förtidspensionärer var målet mycket ambitiöst.

Utvecklingen under de första åren efter 1998 kom att överträffa de flestas förväntningar. Redan 2001 var sysselsättningsgraden uppe i 78,5 procent. Därefter avstannade utvecklingen och när målet skulle vara nått år 2004 hade sysselsättningsgraden sjunkit till lite drygt 77 procent. I takt med att konjunkturen vände kom sysselsättningen och sysselsättningsgraden att öka. För 2007 blev sysselsättningsgraden i genomsnitt 79,4 procent och under slutet av andra halvåret passerades 80-procentsgränsen⁸.

⁸ Omdefiniering av begreppet sysselsatta och omläggning av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna gör att en jämförelse av sysselsättningsgraden över tiden inte blir helt korrekt, men skillnaderna är relativt små.

Diagram 2.13 Reguljär sysselsättningsgrad, 20-64 åringar

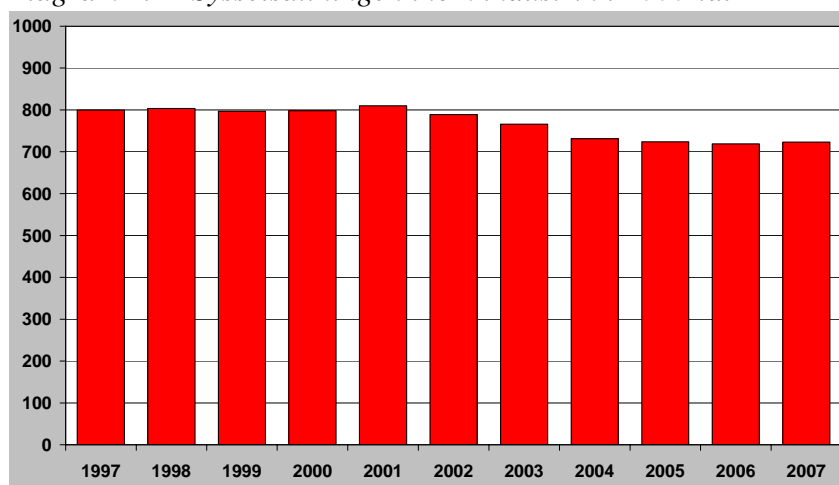

Källa. Konjunkturinstitutet och SCB

Industrisysselsättningen

Sysselsättningen inom industrin har trendmässigt minskat sedan 1970-talet. Den riktigt stora minskningen kom under 1990-talets första år då 250 000 jobb försvann inom industrin. Under Industriavtalet har industrisysselsättningen fortsatt att minska.

Diagram 2.14 Sysselsättningen inom industrin i 1000-tal

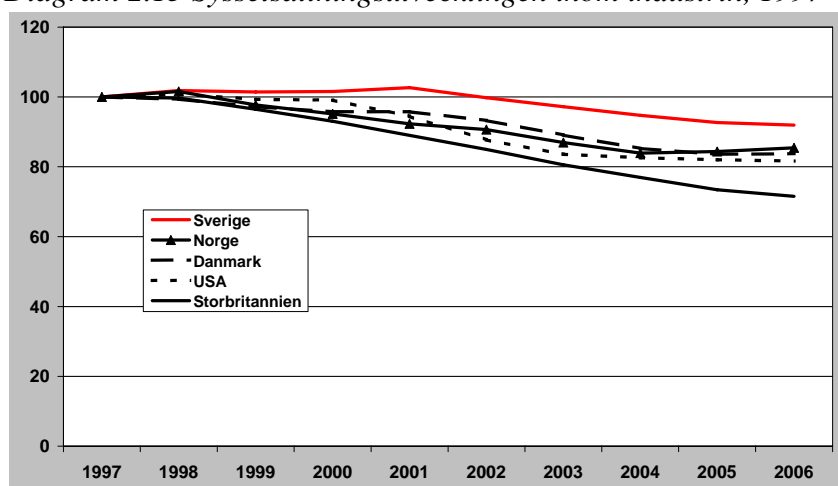

Källa: Konjunkturinstitutet och SCB

Totalt har sysselsättningen inom industrin minskat med ungefär 80 000 personer. Minskningen kom under lågkonjunkturåren under 2000-talets första hälft. Under högkonjunkturerna har sysselsättningen inom industrin varit relativt konstant. En del av minskningen av sysselsättningen inom industrin beror på så kallad outsourcing av viss tjänsteverksamhet. Parallellt med minskningen av antalet anställda inom industrin har antalet anställda i branschen företagsnära tjänster, varav många är industrinära, ökat.

Vid en internationell jämförelse av sysselsättningsutvecklingen inom industrin finner man att utvecklingen i Sverige varit en av de bästa. I Danmark, Norge, USA och Storbritannien har industrisysselsättningen minskat betydligt mer.

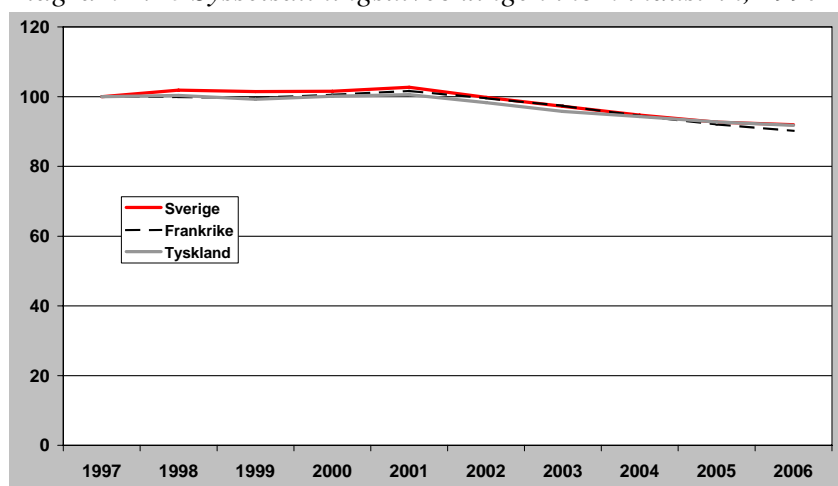
Diagram 2.15 Sysselsättningsutvecklingen inom industrin, 1997=100

Källa: US Department of Labor

Motsvarande jämförelse med Frankrike och Tyskland visar att utvecklingen av industrisysselsättningen varit väldigt lik den svenska.

Diagram 2.16 Sysselsättningsutvecklingen inom industrin, 1997=100

Källa: US Department of Labor

Sysselsättningsutvecklingen inom industrin i Sverige står sig väl i en internationell jämförelse.

Arbetslöshet

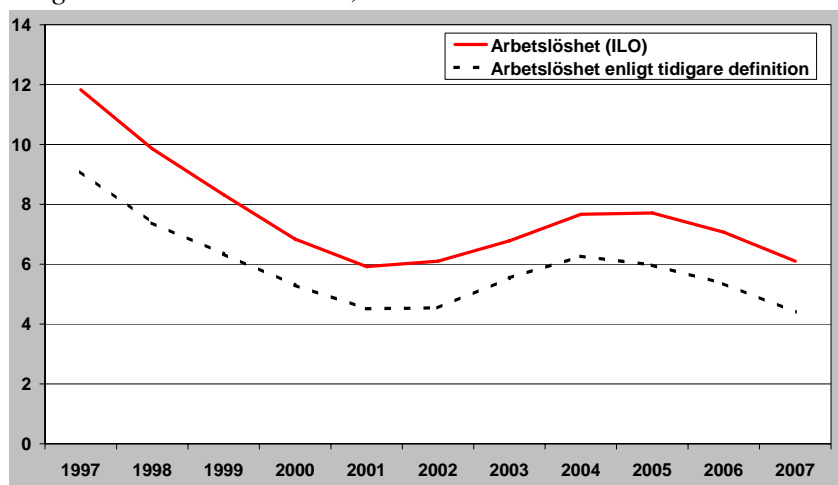
I juni 1996, när Facken inom industrin inbjöd industrins arbetsgivare till samtal, var den öppna arbetslösheten mellan 11 och 12 procent⁹. Därtill kom 4-5 procent i arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Arbetslösheten hade, efter den ekonomiska krisen 1992 och 1993, stigit kraftigt på alla delar av arbetsmarknaden och visade inga tydliga tecken på att ge

⁹ Den svenska definitionen av arbetslöshet ändrades 2007. Enligt den definition som gällde 1996 var arbetslösheten mellan 8 och 9 procent. Den nya definitionen är den enligt ILO där heltidsstuderande som söker arbete räknas som arbetslösa och åldersgruppen som avses är 15-74 år.

vika. Inom industrin hade arbetslösheten sjunkit något men låg fortfarande på nivåer som inte förekommit sedan 1930-talet.

Diagram 2.17 Arbetslöshet, hela arbetsmarknaden

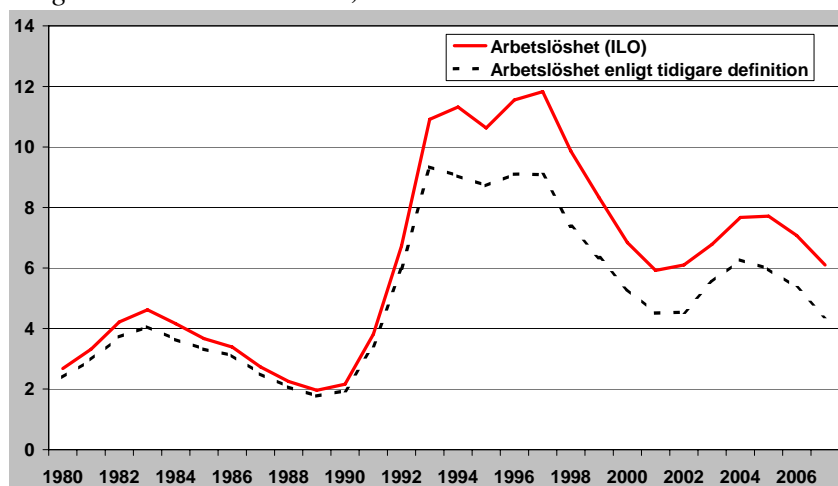

Källa: Konjunkturinstitut och SCB

Under år 1997 var mer än 700 000 personer antingen arbetslösa eller sysselsatta i någon form av arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Mätt som årsmedeltal sjönk arbetslösheten fram till 2001. Under en månad, i november 2000, var den öppna arbetslösheten även nere i fyra procent. När sedan lågkonjunkturen kom steg arbetslösheten.

Efter 2004 har arbetslösheten åter minskat och är i slutet av 2007 nere runt fyra procent (strax under sex procent med det nya arbetslöshetsmättet). Arbetslösheten beräknas fortsätta att sjunka under 2008.

Diagram 2.18 Arbetslöshet, hela arbetsmarknaden

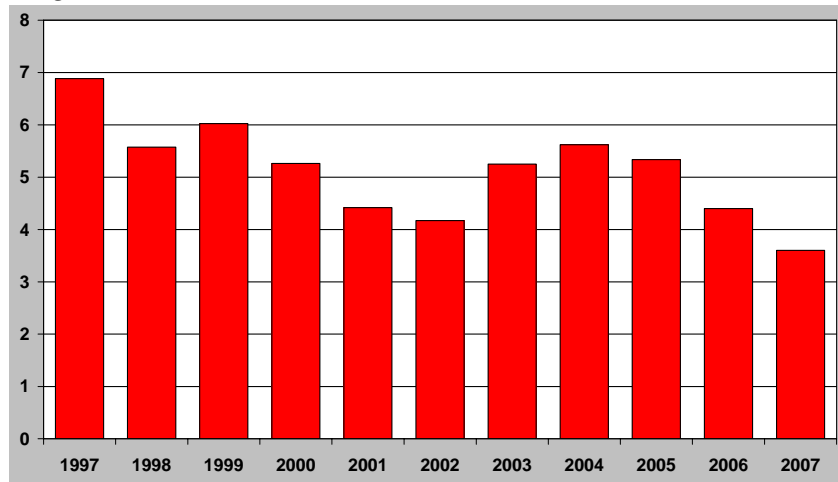

Källa: SCB, Konjunkturinstitutet

Arbetslösheten inom industrin

AMS mäter också arbetslösheten i de olika arbetslöshetskassorna som andelen anmälda arbetslösa av totala antalet medlemmar i respektive kassa. Det ger en möjlighet att se hur arbetslösheten utvecklats inom industrin. AMS mått ger genomgående lägre arbetslöshetstal. Mönstret är dock likartat.

Diagram 2.19 Arbetslöshet inom industrin

Källa: AMS, egna bearbetningar¹⁰

Man kan också konstatera att den trendmässiga minskningen av antalet sysselsatta inom industrin kunnat ske utan att arbetslöshetsnivåerna ökat. Arbetslösheten visar utöver en konjunkturell variation en trendmässig minskning.

Jämviktsarbetslösheten

De flesta är överens om att arbetslösheten bör vara så låg som möjligt. Men arbetslösheten kommer aldrig att bli noll. Det sker hela tiden förändringar i ekonomin och av företagets verksamhet. Anställda blir uppsagda och tidsbegränsade anställningar tar slut. Det kan leda till arbetslöshet. Nya personer söker sig in på arbetsmarknaden och de hittar inte alltid ett nytt arbete direkt.

Ekonomer använder begreppet jämviktsarbetslöshet. Det är ett teoretiskt begrepp. Det finns flera olika definitioner på jämviktsarbetslösheten. I en ekonomi som den svenska med ett inflationsmål brukar jämviktsarbetslösheten definieras som den nivå på arbetslösheten som är förenlig med stabil inflationstakt.

Tidigare ansåg ekonomer att det fanns en stabil nivå på jämviktsarbetslösheten som inte gick att påverka. Numera tycks alla vara överens om att jämviktsarbetslösheten varierar över tiden och att man kan påverka nivån på jämviktsarbetslösheten genom olika former av åtgärder. Hur hög jämviktsarbetslösheten är beror t.ex. på takten i strukturomvandlingen, utformningen av anställningskontrakt, arbetsmarknadspolitiken, demografiska förändringar och den ekonomiska politiken. Även lönebildningen och arbetsmarknadsparternas agerande har betydelse.

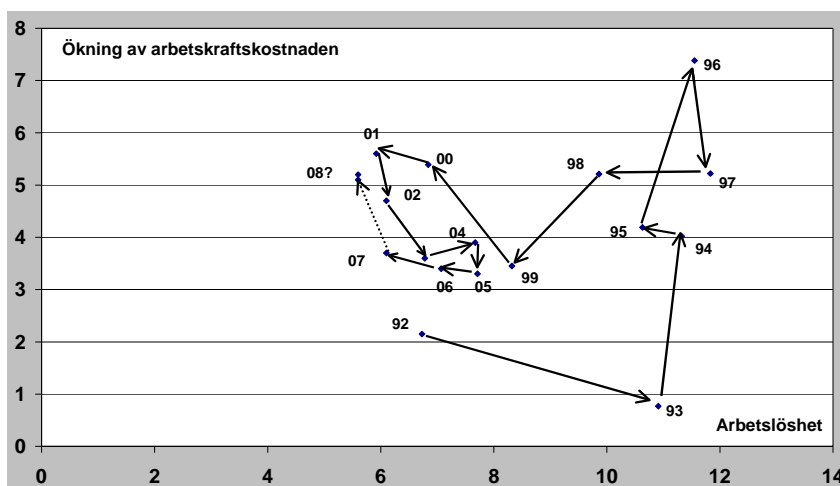
¹⁰ I beräkningen ingår alla medlemmar och arbetslösa i Sifs a-kassa varav endast omkring hälften tillhör industrin.

Olika beslutsfattares uppfattning om jämviktsarbetslösheten är viktig och har betydelse för utformningen av den ekonomiska politiken. Konjunkturinstitutet (KI) har sedan ett antal år i uppgift att årligen ta fram en rapport om de samhällsekonomiska förutsättningarna för lönebildningen. I den senaste rapporten¹¹ görs en ganska utförlig beskrivning av begreppet jämviktsarbetslöshet och uppskattningar görs av hur jämviktsarbetslösheten har utvecklats. KI gör bedömningen att Industriavtalet och liknande avtal på arbetsmarknaden har sänkt jämviktsarbetslösheten och förbättrat lönebildningen. KI uppskattar att förbättringarna av lönebildningen och ökningen av antalet förtidspensionerade har reducerat jämviktsarbetslösheten med närmare en procentenhet under perioden 1997-2004.

Enligt KI har jämviktsarbetslösheten i Sverige sjunkit från omkring sju procent 1998 till något över sex procent 2007. I november 2007 gjorde KI bedömningen att avtalsrörelsen 2007 inte bidragit till en ytterligare sänkning av jämviktsarbetslösheten. Därefter har KI reviderat ner sina prognoser för ökningen av löner och arbetskraftskostnader något. En del bedömare anser att KI fortfarande gör en för hög bedömning. Blir ökningen lägre och arbetslösheten fortsätter att minska innebär det att jämviktsarbetslösheten enligt KI:s definition sjunker ytterligare. Det bör betonas att även KI anser att en uppskattning av jämviktsarbetslösheten är svår och behäftad med många osäkerheter.

OECD har också gjort uppskattningar av jämviktsarbetslösheten för Sverige. Enligt OECD var jämviktsarbetslösheten omkring nio procent 1997 för att sedan sjunka ner till sex procent 2002.

Diagram 2.20 Den svenska Phillipskurvan

Källa: Konjunkturinstitutet

Ett mått på arbetsmarknadens funktionssätt är den så kallade Phillipskurvan. Den ursprungliga Phillipskurvan visade på sambandet mellan inflation och arbetslöshet. Phillipskurvan kan också illustrera sambandet mellan ökningen av arbetskraftskostnader och arbetslöshet. Diagram 2.20 visar utseendet på

¹¹ Lönebildningsrapporten 2007.

den svenska Phillipskurvan under de senaste 15 åren. Den grundläggande tanken är att det finns ett samband som innebär att arbetskraftskostnaderna ökar när arbetslösheten minskar. Detta ger en Phillipskurva som lutar från diagrammets övre vänstra hörn mot diagrammets nedre högra hörn. Över en konjunkturcykel sker en rörelse fram och tillbaka utmed kurvan. Om kurvan istället rör sig i riktning mot det övre högra hörnet är det ett tecken på att arbetsmarknadens funktionssätt försämrats. Ju närmare kurvan kommer det nedre vänstra hörnet, origo (punkten 0,0) desto bättre fungerar arbetsmarknaden.

Under första delen av 1990-talet rörde sig kurvan snabbt utåt bort från origo. Från 1997 har kurvan närmats sig origo. Rörelsen från år 1999 till 2005 representerar en konjunkturcykel. Rörelsen uppåt från 1999 till 2001 kan jämföras med rörelsen uppåt från 2005 till 2007. Rörelsen 2005 till 2007 ligger betydligt närmare origo. Hur kurvan kommer att röra sig under de kommande åren vet vi inte. Punkten för 2008 utgör KI:s prognos januari 2008. Flera bedömare menar att KI överskattat ökningen av arbetskraftskostnaden.

Man kan notera att utvecklingen under 2004 då kurvan rörde sig bort från origo sammanfaller med den period då Riksbanken, även enligt egna bedömningar gjorda i efterhand, förde en för stram penningpolitik. Man bör dock som vi tidigare påpekat vara försiktig med att dra alltför långtgående slutsatser av dessa samband.

Arbetstidsförkortning

En viktig fråga i det avtalspolitiska samarbetet mellan Facken inom industrin har varit frågan om en arbetstidsförkortning. Förbunden har enats om 100 timmars arbetstidsförkortning per år som ett långsiktigt mål. I avtalsrörelserna 1998, 2001 och 2004 var frågan om en arbetstidsförkortning ett av de gemensamt prioriterade kraven. Framgångar nåddes också vid dessa tillfällen.

Omfattningen av arbetstidsförkortningen och konstruktioner skiljer sig åt mellan olika avtalsområden. På de flesta avtalsområden har de anställda möjlighet till en arbetstidsförkortning motsvarande sju dagar per år. På många avtalsområden går det också att istället för ledighet göra pensionsavsättningar som ger möjlighet till en kortare livsarbets tid i form av tidigare pension eller delpension. På flertalet avtalsområden kan man också välja att ta ut arbetstidsförkortningen i form av pengar.

Utbildning och kompetensutveckling

”Kompetent personal är en grundläggande förutsättning för en konkurrenskraftig och framgångsrik industriell verksamhet. Den mycket snabba tekniska utvecklingen inom industrin är orsak till att kraven på de anställda fortlöpande har skärpts. Återkommande kompetensutveckling har i ökande utsträckning dessutom blivit en förutsättning för att industrins anställda ska kunna behålla sin ställning på arbetsmarknaden under ett arbetsliv.

Det är viktigt att samhällets resurser för utbildning och vidareutbildning är dimensionerade så att det inte uppstår flaskhalsproblem på viktiga kunskapsområden. Därtill krävs att parterna inom industrin samverkar vad gäller de anställdas kompetensutveckling.

Parterna följer och påverkar utvecklingen vad gäller utbildning och kompetensutveckling inom utbildningssystemet och inom företagen så att denna uppfyller industrins behov. Arbetet förutsätts leda fram till gemensamma uppfattningar och åtgärder inom Industrikommitén." (utdrag ur *Industriavtalet*)

Frågan om utbildning och kompetensutveckling hade en framskjuten plats på dagordningen när diskussionerna fördes om ett Industriavtal. Frågorna kom också att pekas ut som ett viktigt samarbetsområde i Industriavtalet. I flera avtalsrörelser har också Facken inom industrin fört fram krav som syftat till ytterligare satsningar på utbildning och kompetensutveckling. Hur har det då gått? Har parterna nått några framsteg?

Ett sätt att mäta kompetens är att beskriva utbildningsnivån hos de anställda. En sådan beskrivning för industrins del ges i tabell 2.3.

Tabell 2.3 *Utbildningsbakgrund inom industrin (SNI C, D 15-37)*

Utbildningsnivå	År 1997	År 2001	År 2005
Grundskola	29 %	23 %	21 %
Gymnasieskola	53 %	56 %	55 %
Högskoleutbildning, inkl. forskarutbildning	18 %	21 %	23 %

Källa: SCB (RAMS)

Utbildningsnivån bland de industrianställda har stigit kraftigt. Förändringen mellan 1997 och 2001 var större än mellan 2001 och 2005. Om man går tillbaka ytterligare ett antal år finner man att minskningen av andelen anställda med utbildningsnivån grundskola och ökningen av andelen anställda med gymnasieutbildning och högre utbildning var ungefär lika stor mellan 1993 och 1997 som mellan 1997 och 2001.

Jämför man utbildningsnivån inom industrin med den för samtliga näringsgrenar ligger utbildningsnivån inom industrin något under den för samtliga näringsgrenar.

Kompetensutveckling kan mätas på olika sätt. Industrins Ekonomiska Råd (IER) har t.ex. studerat längden av den formella utbildningen, och konstaterat att det genomsnittliga antalet utbildningsår visserligen har ökat trendmässigt inom industrin, men i samma eller långsammare takt än i övriga näringsgrenar.¹² Det innebär att det gap som har funnits inte har minskat. Samma bild redovisas när det gäller personalutbildningen.

¹² Svensk industri i globaliseringens tid. Juni 2005.

De fackliga kraven i avtalsrörelserna på mer kompetensutveckling har på flertalet avtalsområden lett fram till kompetensutvecklingsavtal som ger de anställda ökade rättigheter och de fackliga organisationerna ökade möjligheter att spela en aktiv roll i utbildningsfrågorna på arbetsplatsnivå. Olika uppföljningar tyder dock på att de konkreta resultaten inte fått den bredd och omfattning som är önskvärt.

Företagen framstår som bra på att anställa personer till hög utbildningsnivå, men sämre på kompetensutveckling av redan anställda.

Inom ramen för det partsgemensamma arbetet har industrins parter tagit ett antal gemensamma initiativ i syfte att skapa en förstärkt yrkesutbildning och internationellt konkurrenskraftiga ingenjörutbildningar. Här har vissa framgångar gjorts de senaste åren framförallt inom yrkesutbildningen i och med skapandet av de så kallade Teknikcollege.

Teknikcollege är en form av kompetenscentra där kommuner, skolor och företag samverkar kring utbildningar för industrins behov på gymnasial och eftergymnasial nivå. En riksförening för alla Teknikcollege har bildats och inriktningen på det partsgemensamma arbetet är att ha 15 regionala Teknikcollege klara som kan ta in elever till hösten 2008. Ett annat område som parterna arbetar tillsammans med är att öka rörligheten mellan industri, lärosäten och institutioner och att få små företag att anställa sin första ingenjör.

Parterna arbetar också för att skapa en tydligare struktur för ingenjörutbildningarna i Sverige. Särskild uppmärksamhet riktas mot områden som produktions- och processteknik samt IT, där medarbetare behövs över hela industrin.

Summering

Utfallet för de anställda under de första 10 åren med Industriavtalet blev klart bättre än under tjugoårsperioden 1978-1997.

Reallönerna har ökat med omkring 25 procent, klart mer än under tjugoårsperioden innan. Det placerar de industrianställda i Sverige bland de industrianställda som haft den högsta reallöneökningen i Västeuropa. Reallöneutvecklingen i Sverige var klart sämre än genomsnittet för Västeuropa under tjugoårsperioden 1978-1997 och klart bättre under tioårsperioden med Industriavtalet. Det har skett samtidigt som de nominella löneökningarna varit runt 3,5 procent. Löneökningar i takt med Europa har således gett mer i reallön än de höga nominella löneökningarna under 1970- och 1980-talet. Dessutom har arbetstiden kunnat förkortas med upp till sju dagar per år.

Antalet industrianställda minskar trendmässigt och har under Industriavtalet minskat med cirka 80 000 personer. Minskningen har kunnat ske utan att arbetslösheten har ökat. Istället har arbetslösheten inom industrin kunnat halveras från omkring 7 till ungefär 3,5 procent¹³. Sysselsättningsutvecklingen inom den svenska industrin står sig väl vid en internationell jämförelse.

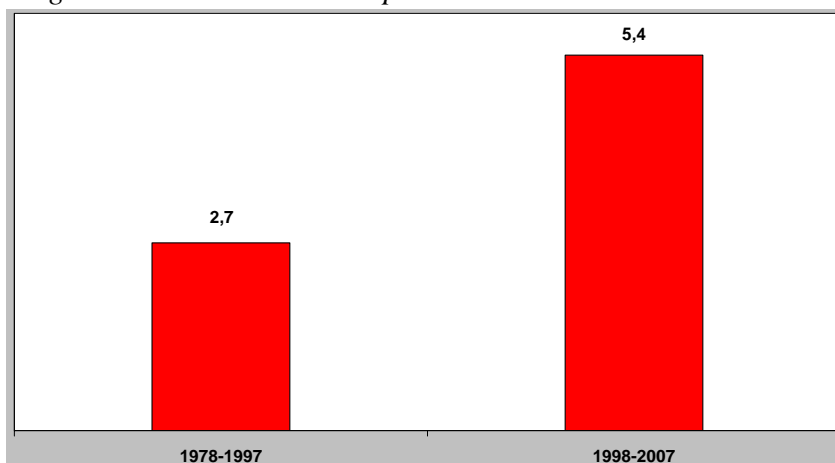
¹³ Mätt utifrån AMS statistik.

Sysselsättningen på hela den svenska arbetsmarknaden har, under Industriavtalsperioden, ökat med 500 000 personer. Det innebär att sysselsättningsnivån nu är uppe på nivåerna före det stora fallet i sysselsättningen under 1990-talets första del. Samtidigt har arbetslösheten på hela arbetsmarknaden också halverats och jämviktsarbetslösheten sänkts. Den reguljära sysselsättningsgraden har ökat från omkring 74 procent till 80 procent.

En del partsgemensamt arbete i utbildningsfrågorna har gett resultat men det är tveksamt om man kan säga att parternas ambitioner, på utbildnings och kompetensområdet, när Industriavtalet kom till har infriats.

3. Industriell utveckling

Diagram 3.1 Svenska industriproduktionen

Källa: SCB, KI och egna beräkningar

Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år

"... vi kommer att bjuda in industrins arbetsgivare till konstruktiva diskussioner om vårt gemensamma ansvar kring industriell utveckling, lönebildning och kompetensutveckling.

..vi anser att Sveriges industriella bas är för liten och behöver växa..."

(ur Facken inom industrins inbjudan till industrins arbetsgivare, juni 1996.)

Samarbetsavtalets syfte är att främja industriell utveckling, lönsamhet och konkurrenskraft.

(ur Industriavtalet, 18 mars 1997)

Frågan om industriell utveckling stod högt upp på dagordningen i förhandlingarna om ett Industriavtal. I inbjudan till industrins arbetsgivare markerade Facken inom industrin att de ville agera så att Sverige skulle bli ett land med goda förutsättningar för industriell utveckling och framstå som ett bra land att investera i. Det var ett gemensamt partsintresse. Det var i diskussionerna om att skapa bättre förutsättningar för industrin i Sverige som förhandlingarna startade. De samtalen bidrog till att bygga upp förtroendet mellan parterna. Frågan om industrins utveckling i Sverige öppnade upp dörrarna och underlättade för parterna när de hade att hantera andra betydligt mer besvärliga frågor.

Utvecklingen under 1970- och 1980-talet var inte imponerande. Industrikrisen i början av 1990-talet fanns fortfarande i färskt minne. Sveriges industriella bas var för liten och behövde växa. Det var inte bara parternas uppfattning. Alla regeringar i Sverige hade efter mitten av 1970-talet försökt föra en politik för att öka industrisektorn i Sverige men misslyckats. Efter den svenska kronans depreciering 1993 hade industriproduktionen fullkomligt exploderat under åren 1994 och 1995. Under 1996 dämpades industrikonjunkturen kraftigt, delvis som en konsekvens av den starkare kronan. Frågan var om utvecklingen från tidigare, då ett par års industriell expansion efter en devalvering åtföljdes av ett par år med sjunkande industriproduktion, skulle upprepas. Eller skulle det vara möjligt att föra in utvecklingen på en ny bana med en varaktig tillväxt av industriproduktionen.

I detta kapitel görs en faktamässig genomgång av den svenska industrins utveckling under Industriavtalet. Jämförelser görs med utvecklingen i Sverige under perioden 1978-1997 och med utvecklingen i andra Europeiska länder. Avslutningsvis görs en bedömning av hur svensk industris konkurrenskraft utvecklats under Industriavtalet och om parternas ambitioner uppfyllts eller inte.

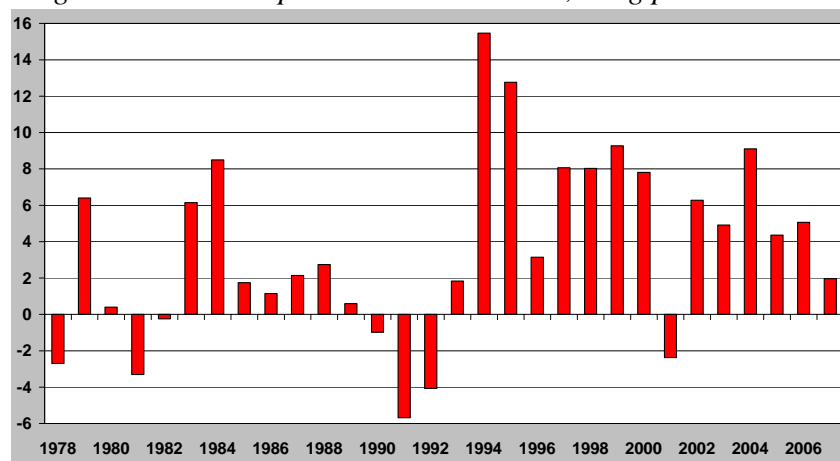
Industriproduktionen upp 70 procent

Efter devalveringar i början på 1980-talet ökade industriproduktionen 1983 och 1984. Därefter var utvecklingen svagare. Under industrikrisen i början på 1990-talet föll produktionen inom industrin tre år i rad. Därefter följde en exceptionell ökning av industriproduktionen åren 1994 och 1995. Ser man till perioden 1978-1993 ökade industriproduktionen endast med ungefär en procent per år.

Under perioden 1998 till 2007 har den svenska industriproduktionen ökat med ungefär 70 procent eller 5,4 procent per år (diagram 3.1). Det är dubbelt så mycket som under perioden 1978-1997, då ökningen var 2,7 procent per år, och fullt jämförbart med utvecklingen under 1960-talet.

Under Industriavtalsperioden har den årliga ökningen varierat mellan 4 och 10 procent med undantag för 2001 då IT-kraschen medförde minskad industriproduktion och år 2007 då ökningen preliminärt stannade vid 2 procent.

Diagram 3.2 Industriproduktion 1978-2007, årlig procentuell ökning

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Tre gånger större ökning än i Europa

Hur har då den svenska industriproduktionen utvecklats i förhållande till våra viktigaste konkurrentländer i Europa?

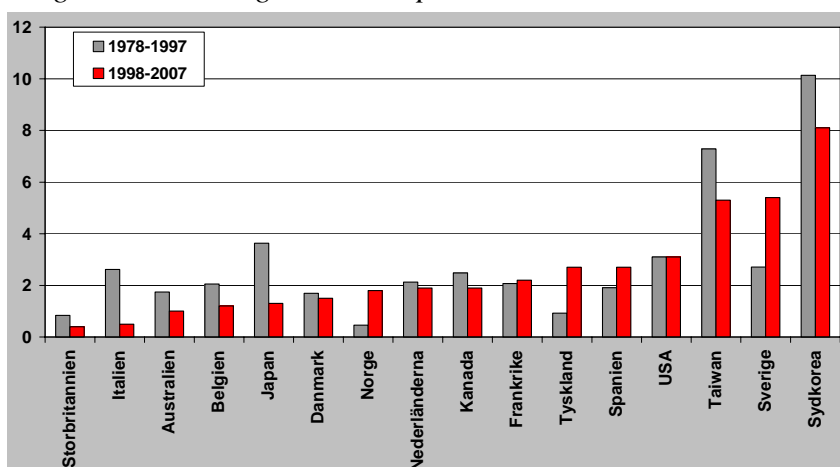
Tabell 3.1 Industriproduktion, genomsnittlig årlig ökningstakt

	Europa	Sverige
1978-1997	1,4	2,7
1998-2007	1,7	5,4

Källa: US Department of Labor

Industriproduktionen i Europa har ökat med ungefär lika mycket, runt en och en halv procent per år, under hela perioden 1978-2007. Det innebär att ökningstakten av den svenska industriproduktionen var högre än den europeiska under bägge jämförelseperioderna. De extrema åren 1994 och 1995 drar upp genomsnittet för perioden 1978-1997. Under perioden 1978-1993 är ökningen i både Sverige och Europa ungefär en procent per år.

Diagram 3.3 Ökning av industriproduktionen i olika länder

Källa: US Department of Labor

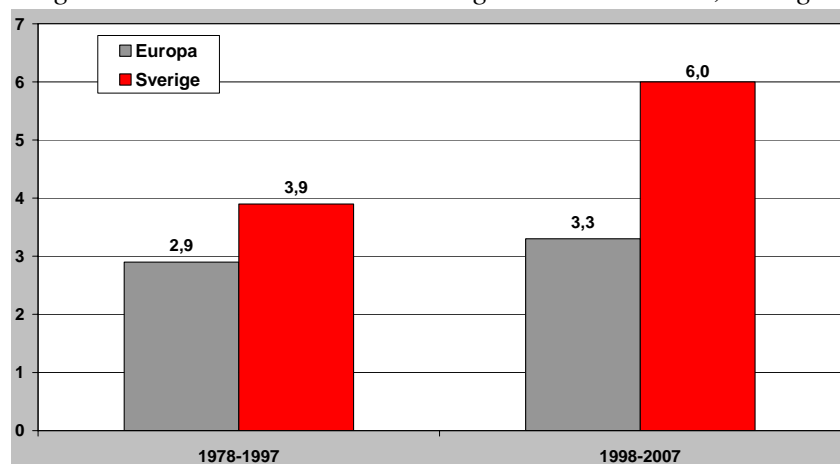
Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år.

Under Industriavtalet har den svenska industriproduktionen ökat med ungefär tre gånger så mycket som den europeiska. Sverige ligger i topp jämfört med andra utvecklade industriländer i Västeuropa. Även vid en jämförelse med ett antal mer utvecklade industriländer utanför Europa står sig ökningen av den svenska industriproduktionen väl. Ökningen av den svenska industriproduktionen ligger i topp tillsammans med ökningen av industriproduktionen i Sydkorea och Taiwan (diagram 3.3).

Produktivitet i världstopp

Produktivitetstillväxten inom svensk industri har under en lång rad av år varit mycket stark. Under perioden 1998 till 2007 ökade produktiviteten med 6,0 procent per år. Det är en betydligt snabbare ökningstakt än under perioden 1978 till 1997. Då var produktivitetstillväxten 3,9 procent per år. I Europa ökade produktiviteten under motsvarande tidsperioder med 3,3 respektive 2,9 procent per år.

Diagram 3.4 Produktivitetens utvecklingen inom industrin, Sverige och Europa

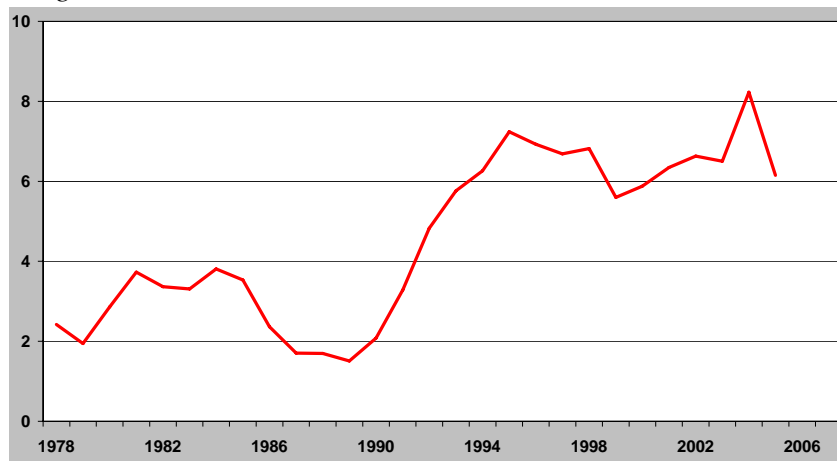

Källa: US Department of Labor, Konjunkturinstitutet

Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år.

Svensk industri ligger i topp i internationella produktivitetjämförelser för de senaste 15 åren. Under 1970- och 1980-talet var förhållandet det omvända. Då var produktivitetens utvecklingen i svensk industri lägre än OECD-genomsnittet.

Diagram 3.5 Produktivitet inom svensk industri¹⁴

Källa: US Department of Labor, Konjunkturinstitutet

En orsak till att produktivitetstillväxten i Sverige varit så hög är utvecklingen inom teleproduktionsindustrin med en extremt hög produktivitetsutveckling under ett antal år i slutet av 1990-talet. Sverige har en större teleproduktionsindustri än många andra länder.

Sjunkande enhetsarbetskraftskostnad

Arbetskraftskostnaden per producerad enhet (enhetsarbetskraftskostnaden/ULC¹⁵) är ett mått på förändringen av den nominella arbetskraftskostnaden i relation till förändringen av produktiviteten. Jämför man utvecklingen av enhetsarbetskraftskostnaden i Sverige med utvecklingen av enhetsarbetskraftskostnaden i Sveriges viktigaste konkurrentländer får man ett mått på den relativa enhetsarbetskraftskostnaden (RULC¹⁶). Det kan göras med eller utan hänsyn till ändring av de olika ländernas växelkurs (i nationell eller gemensam valuta).

Tabell 3.2 RULC, 1998-2007, Tillverkningsindustrin, årlig förändring

	Nominell arbetskraftskostnad	Produktivitet	ULC	Växelkurs	RULC
Sverige	4,0	6,0	-1,9	0,0	
11-OECD	3,5	3,6	-0,1	0,4	
Skillnad	+0,5	+2,4	-1,8	-0,4	-2,2

Källa: US Department of Labor, OECD, Konjunkturinstitutet

Enhetsarbetskraftskostnaden sjunker när produktivitetsökningen är större än ökningen av den nominella arbetskraftskostnaden. Svensk industri hade en produktivitetsökning på i genomsnitt 6,0 procent per år under perioden 1998-2007. Samtidigt ökade de nominella arbetskraftskostnaderna med 4,0 procent per år. För de 11 OECD-länderna¹⁷ var motsvarande siffror 3,6 procent årlig produktivitetsökning och 3,5 procent årlig ökning av den nominella arbetskraftskostnaden.

¹⁴ Fem års glidande medeltal

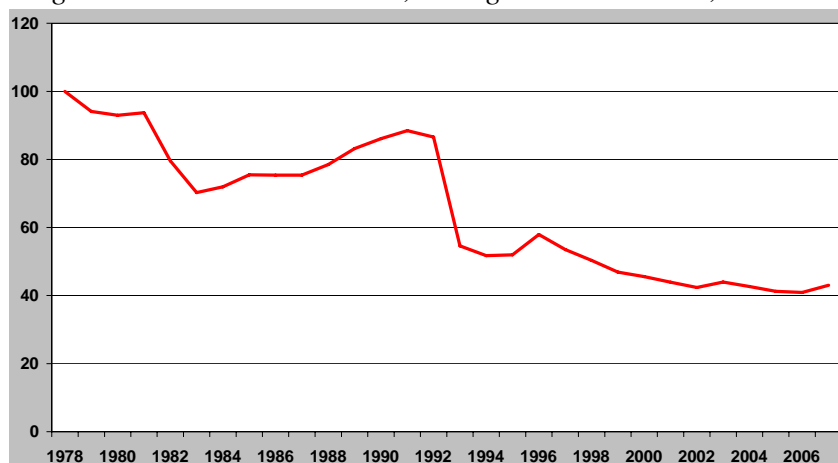
¹⁵ Enhetsarbetskraftskostnaden heter på engelska unit labour cost=ULC

¹⁶ RULC= relative unit labour cost.

¹⁷ USA, Kanada, Japan, Tyskland, Frankrike, Storbritannien, Norge, Danmark, Italien, Nederländerna och Belgien.

Det leder till att enhetsarbetskraftskostnaden har sjunkit mer i Sverige än i de 11 OECD-länderna. Svensk industri har förbättrat sitt kostnadsmässiga konkurrensläge. Att kronan under denna period försvagats något förstärker detta förhållande.

Diagram 3.6 RULC 1978-2007, Sverige mot 11-OECD, index 1978=100

Källa: US Department of Labor, OECD, Konjunkturinstitutet

Diagram 3.6 visar utvecklingen av de svenska relativa enhetsarbetskraftskostnaderna i gemensam valuta under de senaste 30 åren. När kurvan sjunker har Sveriges kostnadsmässiga konkurrenskraft ökat. Nedgången 1981 och 1982 förklaras av de två devalveringarna av svenska kronan. Uppgången från 1983 till 1991 beror framförallt på att arbetskraftskostnaderna ökade snabbare i Sverige. Det drastiska fallet 1993 förklaras främst av en kraftigt försvagad krona och till en del av sänkta arbetsgivaravgifter.

Under Industriavtalsperioden har de relativa enhetsarbetskraftskostnaderna sjunkit med drygt två procent per år.

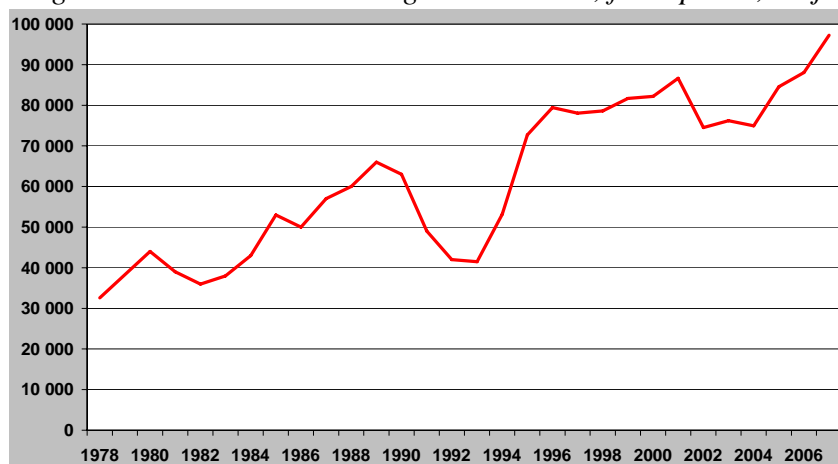
Stigande investeringar och hög FoU

Industrins investeringar beror på faktorer som den relativa lönsamheten inom den svenska industrin och investerarnas förväntningar på framtiden. Investeringarna följer också ett konjunktorellt mönster.

I Sverige svarar ett antal stora företag för merparten av industriinvesteringarna. Det innebär att ett enskilt företags investeringsbeslut kan ha stor påverkan på de totala investeringarna i Sverige.

Efter en svacka i början av 1980-talet ökade industriinvesteringarna under senare delen av 1980-talet. Industrikrisen i början på 1990-talet medförde att industriinvesteringarna föll tillbaka kraftigt. Efter 1993 ökade industriinvesteringarna igen i takt med att industrins lönsamhet förbättrades och framtidsutsikterna ljusnade. Efter 2001 föll investeringarna igen för att återigen stiga under 2005-2007.

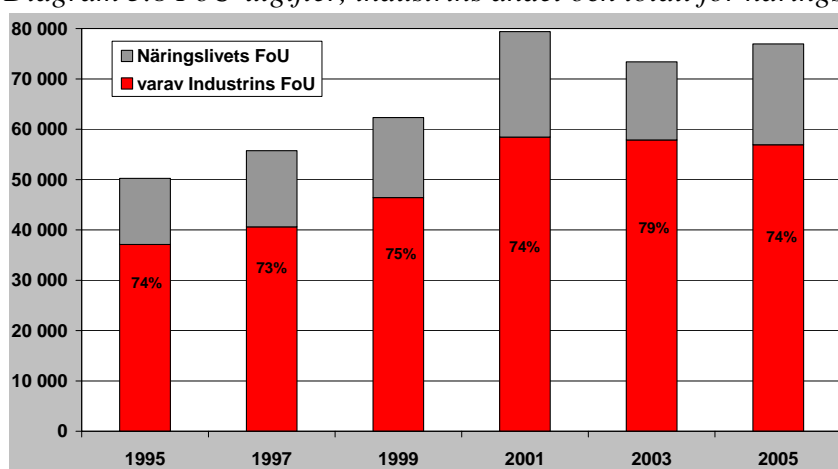
Diagram 3.7 Industriinvesteringar 1978-2007, fasta priser, miljoner kronor

Källa: SCB, KI, Industrins ekonomiska råd och egna beräkningar

I slutet av 1980-talet var industrins investeringskvot (investeringarnas andel av förädlingsvärdet) 22 procent vilket är den högsta nivån under de senaste 30 åren. Lägst var investeringskvoten år 2004 då den var 15 procent. Investeringskvoten föll under första halvan av 1990-talet men steg sedan igen för att nå 21 procent år 1996. Under de senaste tio åren har investeringskvoten sjunkit. Den mycket goda investeringsutvecklingen under de senaste åren har gjort att investeringskvoten återigen stiger.

Diagram 3.8 FoU-utgifter, industrins andel och totalt för näringslivet¹⁸

Källa: SCB

FoU-utgifterna har ökat i Sverige under Industriavtalet. Efter toppåret 2001 sjönk FoU-utgifterna något. Några mer aktuella siffror än för 2005 finns ej. De största svenska företagen förlägger en allt större andel av sin FoU utanför Sverige. Samtidigt kan vi se att en allt större andel av FoU i Sverige utförs av utländska företag. År 2003 var det drygt 45 procent. Det är en följd av utländska köp av flera av de mest forskningsintensiva svenska företagen.

¹⁸ Fasta priser i miljoner kronor

Tabell 3.3 FoU-utgifter som andel av BNP

	1997	2001	2005
Sverige	3,5	4,3	3,9
Finland	2,7	3,3	3,5
Tyskland	2,2	2,5	2,5
USA	2,6	2,8	2,7
EU-25	1,7	1,8	1,8

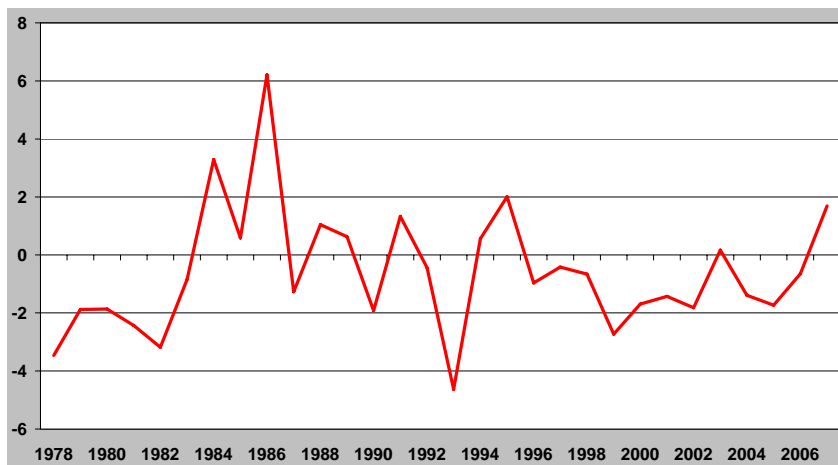
Källa: OECD

Sveriges totala FoU, som andel av BNP, har under ett antal år varit högst i världen. I totala FoU ingår både företagets och de offentliga FoU-utgifterna. Företagets andel är stor och består till stor del av ett fåtal industriföretags mycket stora satsningar. Företagets FoU-utgifter, som andel av BNP, ökade från under två procent år 1991 till drygt tre procent år 2001. De 20 största koncernerna står för 80 procent av FoU. Total FoU var drygt fyra procent av BNP år 2001.

Gradvis sämre bytesförhållande

Bytesförhållandet är kvoten mellan förändringarna av exportpriserna i relation till importpriser, mätta i landets egen valuta. Försämringar i bytesvillkoren återspeglar att de varor ett land exporterar blivit mindre värda i förhållande till de varor landet importerar. Det innebär att landet måste exportera mer för att kunna betala en given importvolym.

Diagram 3.9 Bytesförhållande 1978-2007

Källa: SCB

Det svenska bytesförhållandet uppvisar en svagt negativ trend. Svängningarna mellan olika år kan ibland vara betydande. Växelkursförändringar och utvecklingen av oljepriset är två viktiga faktorer som påverkar bytesförhållandet.

Även om bytesförhållandet utvecklats positivt under 2007 uppgår den genomsnittliga försämringen av bytesförhållandena till en procent per år under perioden 1998-2007. Försämringen hänger bland annat samman med kraftigt fallande priser på teleprodukter. Samtidigt som sammansättningen på Sveriges industristruktur medfört en hög produktivitetstillväxt, har den också bidragit

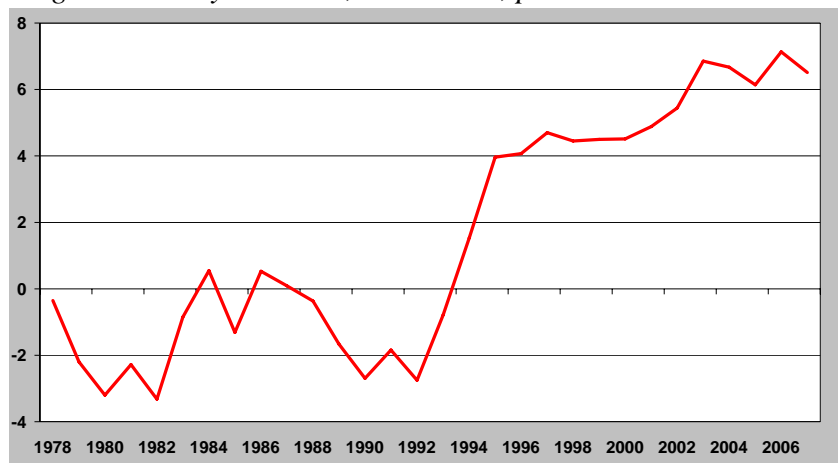
till att exportpriserna fallit relativt importpriserna. Det har haft en negativ inverkan på Sveriges bytesförhållanden. Under perioden 1978-1997 försämrades bytesförhållandet med 0,4 procent per år.

Stora bytesbalansöverskott

Bytesbalansen visar hur de löpande ekonomiska relationerna med utlandet utvecklas, främst när det gäller export och import av varor och tjänster¹⁹.

Bytesbalansen har visat ett värdemässigt överskott sedan år 1994. Diagram 3.10 visar Sveriges bytesbalans i procent av BNP. Från år 1997 har överskottet varit större än fyra procent av BNP varje år. De senaste åren ligger bytesbalansöverskottet på över sex procent per år. Under 1980-talet och början på 1990-talet var bilden en annan. Då svängde bytesbalansen mellan några år med små överskott och flera år med större underskott.

Diagram 3.10 Bytesbalans, 1978-2007, procent av BNP

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Under 1970- och 1980-talen hade Sverige ett återkommande problem med underskott i bytesbalansen. Varje gång när kronan devalverades fick exporten en skjuts och det skedde en viss förbättring av bytesbalansen. Efter några år kom problemen tillbaka igen. Problemen med bytesbalansunderskotten speglade att vi hade en för liten industri som inte var konkurrenskraftig på exportmarknaderna.

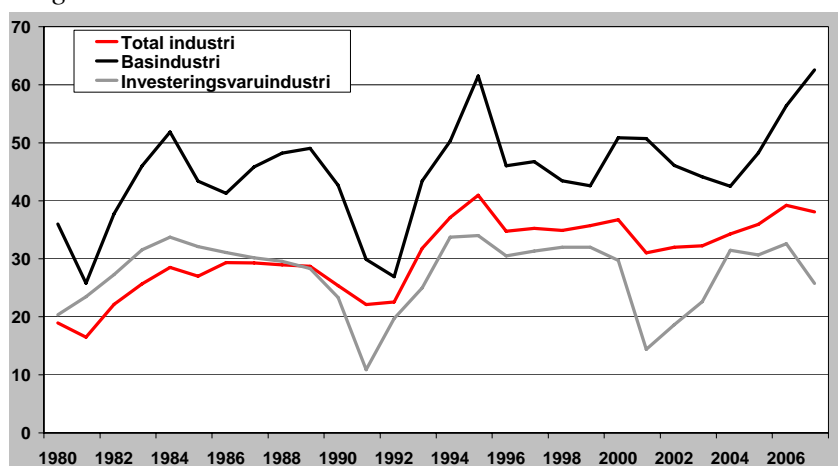
Nu har Sverige sedan ett drygt decennium ett stort överskott gentemot omvärlden. Överskott uppfattas vanligen som något positivt. Det innebär att Sverige kan minska utlandsskulden och få lägre räntebetalningar. Det borde också leda till att kronan stärks. Ett överskott kan också vara ett uttryck för ett positivt hushållssparande och överskott i de offentliga finanserna. Stora överskott kan också vara ett tecken på obalanser i ekonomin. Ett högt finansiellt sparande hos företagen kan bero på att dessa har valt att expandera utomlands och placera överskotten där i stället för att investera i realkapital inom landet.

¹⁹ I bytesbalansen ingår handel med varor och tjänster, kapitalavkastningar och transfereringar.

Högre vinstandel

Vinstandelen visar hur stor andel av förädlingsvärdet som går till vinster. Inom industrin låg vinstandelen strax under 30 procent under 1980-talet. Efter industrikrisen de första åren på 1990-talet steg vinstandelen kraftigt och låg sedan under 1990-talet omkring 35 procent. Vinstandelen sjönk år 2001 men har sedan år 2004 stigit igen och ligger nu på närmare 40 procent vilket är i närheten av rekordnivån från år 1995. Under perioden 1978-97 var vinstandelen i genomsnitt 28 procent, under perioden 1998-2007 var vinstandelen i genomsnitt 35 procent.

Diagram 3.11 Vinstandel i svensk industri ²⁰

Källa: Konjunkturinstitutet

Vinstandelen är högre nu än under 1970 och 1980-talet. Den högre vinstandelen i Sverige är en del av en internationell utveckling. Vinstandelen har ökat i alla OECD-länder under de senaste decennierna. Den nivåhöjning av vinstandelen som skett sedan 1980-talet talar för att svensk industris kapitalavkastning de senaste tio åren legat väl i nivå med det internationella kapitalavkastningskravet.

Tabell 3.4 Vinstandel i industrin, procent, årligt genomsnitt

	1980-1997	1998-2007
Total industri	28	35
Basindustri	43	49
Investeringsvaruindustri	28	27

Källa: Konjunkturinstitutet

²⁰ Bruttoöverskott som andel av förädlingsvärdet

Summering

När Facken inom industrin bjöd in till samtal om Industriell utveckling och lönebildning i juni 1996 ansåg både fack och arbetsgivare att den industriella basen i Sverige var för liten. Ett viktigt syfte med Industriavtalet var att främja den industriella utvecklingen.

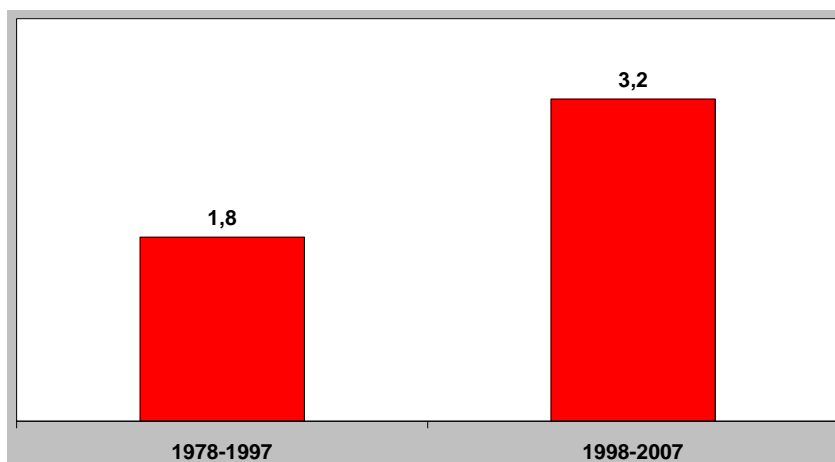
Under Industriavtalet har industriproduktionen ökat med 70 procent. Det har kunnat ske därför att den internationellt konkurrensutsatta sektorn av Sveriges ekonomi har kunnat stärka sin konkurrenskraft. Det har bidragit till att Sverige idag står sig starkare än för tio år sedan.

Den expansion av den industriella sektorn som alla olika regeringar sökte åstadkomma under 1970- och 1980-talet har skett under Industriavtalet. Olika indikatorer på den svenska industrins konkurrenskraft, såsom utvecklingen av industriproduktion, arbetskraftskostnader, produktivitet och vinster visar på stärkt internationell konkurrenskraft. Industrins konkurrenskraft har klarats i både låg- och högkonjunktur. Det försämrade bytesförhållandet uppvägs mer än väl av den högre produktivitetstillväxten. Efter några år med en låg investeringsnivå har investeringarna stigit. Vinstandelen har etablerats på en högre nivå.

När parterna inom industrin skrev på industriavtalet lade de inte fast några kvantitativa mål för utvecklingen av svensk industri. En jämförelse med utvecklingen under de tjugo åren innan visar tydligt styrkan i utvecklingen under Industriavtalet. Om en jämförelse görs mellan utvecklingen i Sverige och de andra västeuropeiska länderna framstår också den industriella utvecklingen i Sverige under Industriavtalet som en mycket bra period.

4. Samhällsekonomin

Diagram 4.1 Sveriges BNP utveckling

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Kommentar: Siffrorna i diagrammet anger genomsnittlig procentuell förändring per år

"Vid varje tid finns vissa givna förutsättningar för till exempel lönebildningen. De styr effekterna den kan få för ekonomin i övrigt. När vi nu närmar oss sekelskiftet är de samhällsekonomiska och politiska förutsättningarna i flera avseenden annorlunda"

(Ur Facken inom industrins inbjudan till industrins arbetsgivare 1 juni 1996.)

"Lönebildningen är avgörande för att regeringens ekonomiska politik skall bli framgångsrik och för att en varaktig hög sysselsättning skall kunna uppnås. ...

Parterna som har ansvaret för lönebildningen står nu inför nya utmaningar.

Regeringen kommer mot denna bakgrund att ta kontakt med arbetsmarknadens parter för att få deras syn på den framtida lönebildningen. Bland annat bör parterna gemensamt inom ett år redovisa hur lönebildningen i Sverige skall ge en lönekostnadsutveckling på god europeisk nivå vid låg arbetslöshet."

(Ur regeringen proposition 1995/96:25 den 31 oktober 1995).

När Facken inom industrin bjöd in industrins arbetsgivare till en diskussion om lönebildningen var de ekonomiska förutsättningarna i väsentliga avseenden annorlunda än tidigare. Utmaningen var att skapa en ordning för lönebildningen som svarade mot de nya ekonomiska förutsättningarna.

Fram till 1996 hade omläggningen av den ekonomiska politiken, avregleringen och internationaliseringen av kreditmarknad samt kravet på prisstabilitet, lett till ökad arbetslöshet och kraftigt ökad offentlig skuldsättning.

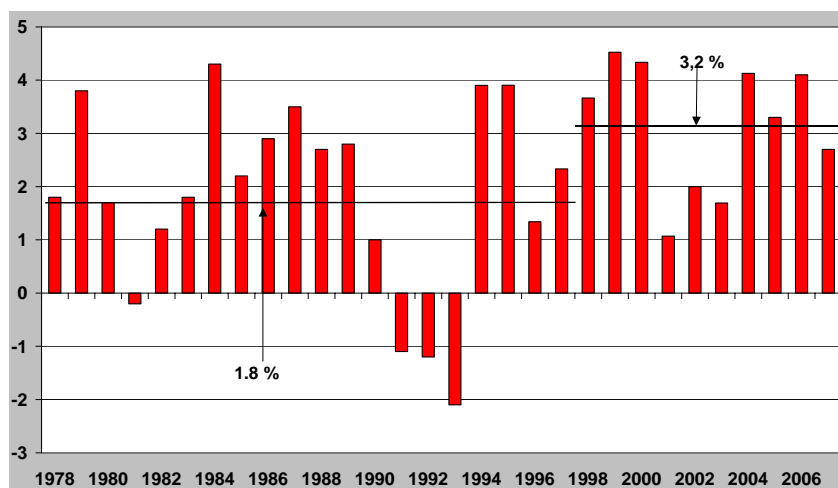
Utformningen av den ekonomiska politiken var statens ansvar. Arbetsmarknadens parter hade ansvaret för lönebildningen. Samtidigt hade lönebildningen en nyckelroll i arbetet med att bryta de onda cirklarna och föra in den samhällsekonomiska utvecklingen på bättre banor. Om inte parterna tog sitt ansvar hotade staten med ingrepp.

Hur har då samhällsekonomin utvecklats under Industriavtalet? I detta kapitel ges en sammanfattning av den svenska ekonomiska utvecklingen från 1998 till 2007. Jämförelser görs med utvecklingen under tjugoförårsperioden före Industriavtalet. Utvecklingen av sysselsättning och arbetslöshet har vi redan beskrivit i kapitel 2.

BNP

Den svenska bruttonationalprodukten (BNP) ökade under perioden 1998-2007 med i genomsnitt 3,2 procent per år (diagram 4.2). Under perioden 1978-2007 ökade BNP med 1,8 procent per år. Bägge perioderna innehåller både lågkonjunkturer och högkonjunkturer.

Diagram 4.2 BNP, årlig förändring i procent, 1978-2007

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Bottennoteringen under Industriavtalsperioden är 2001 då BNP ökade med 1,1 procent. Under tjugoförårsperioden 1978-1997 sjönk BNP dels 1981 med 0,2 procent och dels tre år i följd 1991-1993 med sammantaget 4,4 procent. Den låga tillväxten 1981 ledde fram till två devalveringar på 10 procent 1981 och

16 procent 1982 som gav en injektion åt exportindustrin och tillväxten. Men i slutet av 1980-talet började problem återkomma.

Den ekonomiska krisen i början av 1990-talet innebar att Sverige gav upp den fasta växelkursen. Det ledde till en kraftig depreciering av den svenska kronan som gav fart på tillväxten 1994 och 1995. När Facken inom industrin bjöd in industrins arbetsgivare i juni 1996 hade tillväxten tappat fart. Frågan var om de gamla mönstren från 1970- och 1980-talen skulle upprepas.

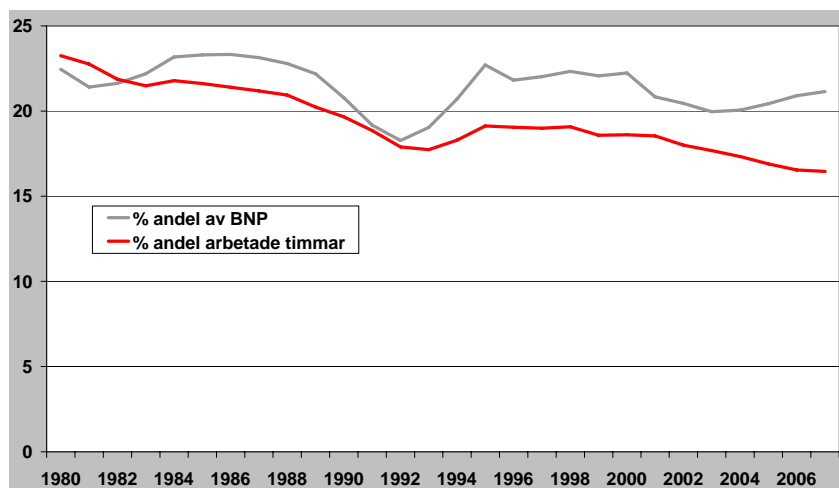
Mönstret från 1970- och 1980-talet kom inte att upprepas. Däremot fortsatte konjunktursvängningarna. Åren 2001-2003, som samföll med den andra treåriga avtalsperioden under Industriavtalet, kom att bli tre år med lågkonjunktur.

Den svenska BNP-utvecklingen står sig även bra vid en jämförelse med BNP-utvecklingen för övriga länder i Västeuropa. Enligt Eurostat var den genomsnittliga BNP utvecklingen för ländergruppen EU-15²¹ under Industriavtalsperioden 2,3 procent jämfört med Sveriges 3,2 procent.

Industrins andel av BNP

Industrins direkta andel av den totala produktionen (BNP) har inte förändrats nämnvärt under de senaste 30 åren. Under 1980-talet svarade industrin för cirka 23 procent av BNP. Krisen i början av 1990-talet slog hårt mot svensk industri. Många industriföretag slogs ut och industrins andel av BNP sjönk till som lägst 18 procent. Därefter har industrins andel återigen ökat och ligger de senaste tio åren på drygt 20 procent av BNP (diagram 4.3).

Diagram 4.3 Industrins andel av BNP²² och andel av arbetade timmar

Källa: SCB (NR)

Industrins direkta bidrag till svensk tillväxt och ekonomiska utveckling är idag i stort sett densamma som för trettio år sedan. Industrisektorn i bred be-

²¹ EU 15 innefattar Belgien, Danmark, Tyskland, Grekland, Spanien, Frankrike, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Österrike, Portugal, Finland, Sverige och Storbritannien.

²² I löpande priser

märkelse (d.v.s. industrin och industrinära tjänster) har ökat sin andel av BNP och sin betydelse för svensk ekonomi.

Däremot har antalet arbetade timmar inom industrin sjunkit. Den trenden sträcker sig över hela perioden 1980-2007. 1980 bidrog industrin med 23 procent av det totala antalet arbetade timmar i ekonomin. Idag är motsvarande andel 16 procent. En förklaring till att industrins bidrag till BNP är oförändrat samtidigt som antalet arbetade timmar minskar är industrins kraftiga produktivitetstillväxt. En ytterligare förklaring till att antalet arbetade timmar minskat är outsourcing av verksamheter till tjänstesektorn (företagsnära/industrinära tjänster).

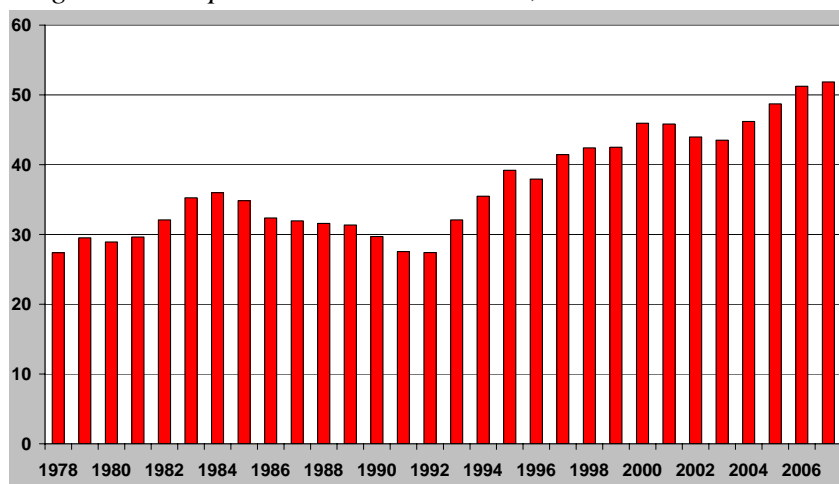
Export

Under Industriavtalet har Sverige blivit ännu mer beroende av handel med utlandet. Även andra länder har haft en ökad utrikeshandel men Sverige tillhör de länder där utrikeshandeln har ökat mest. Såväl exporten som importen har ökat kraftigt både i absoluta tal och i relation till BNP.

Ett mått på ett lands utlandsberoende är utrikeshandelns, exportens respektive importens, storlek i relation till BNP. Från slutet av 1970-talet till början av 1990-talet var relationen drygt 30 procent, med en topp i mitten av 1980-talet. Efter 1993 har exportens relation till BNP ökat kraftigt och uppgår nu till strax över 50 procent (diagram 4.4).

Att svensk export har ökat under de senaste dryga tio åren är ett tecken på att konkurrenskraften bland svenska exportföretag är stark. Det innebär också att svensk ekonomi idag är ännu mer känslig för variationer i den globala konjunkturen än tidigare. Av den totala svenska varuproduktionen exporterades drygt 60 procent år 2006.

Diagram 4.4 Exporten i relation till BNP, 1978-2007

Källa: Konjunkturinstitutet

Under de senaste tio åren har svensk export ökat till samtliga stora marknader. Det har inte skett så stora förändringar i respektive mottagarlands andel av den totala svenska exporten. Den största förändringen är att handeln med Östeuropa och Ryssland ökat. År 2006 gick ungefär två tredjedelar av Sveri-

ges export till de europeiska länderna. Sveriges största handelspartner är Tyskland som tar emot cirka tio procent av den svenska exporten. De nordiska grannländerna tar tillsammans emot 23 procent av Sveriges export. Utanför Europa är USA den största exportmarknaden. Brasilien, Ryssland, Indien och Kina tar tillsammans emot cirka 6 procent av den svenska exportmarknaden.

Industrins andel av den totala exporten av varor och tjänster har sedan millenniumskiftet minskat något. Under stora delar av 1980- och 1990-talet var industrins andel av den totala exporten drygt 80 procent. Motsvarande andel är idag 75 procent. Förklaringen är att tjänsteexporten, som till stor del består av industrinära tjänster, har ökat ännu mer.

Facken inom industrin och den nya penningpolitiken

Facken inom industrins uppfattning är att Riksbankens inflationsmål är en viktig utgångspunkt i avtalsförhandlingarna. Däremot kan och bör inte parterna ta hänsyn till tillfälliga fluktuationer i den svenska växelkursen eller förändringar av den svenska räntenivån.

Den svenska Riksbanken har i dag ansvaret för penningpolitiken. Penningpolitiken är inriktad på att upprätthålla stabila priser. Det operativa målet är att inflationen i Sverige, mätt som KPI, ska öka med 2 procent per år. Den svenska penningpolitiken bygger på en rörlig växelkurs. Det finns inget operativt mål för den svenska växelkursen. I takt med att förtroendet för Riksbanken och dess inflationsmål stärkts, har utrymmet ökat för Riksbanken att i sitt agerande, via höjningar och sänkningar av räntan, också ta stabiliseringspolitiska hänsyn.

Den svenska kronans värde påverkar förutsättningarna för alla företag som är utsatta för internationell konkurrens. Ökar kronans värde stiger de svenska arbetskraftskostnaderna relativt omvärlden och vice versa. Ändras räntan ändras också företagets finansiella kostnader och intäkter och indirekt påverkas också löneutrymmet. Men om parterna skulle fastställa lönekrav utifrån tillfälliga förändringar i valutakurser och ränteläge skulle de föra in ett mycket instabilt element i lönebildningen.

Utdrag ur Facken inom industrins avtalspolitiska plattform inför avtalsrörelsen 2007, avsnitt Gemensamma avtalspolitiska utgångspunkter.

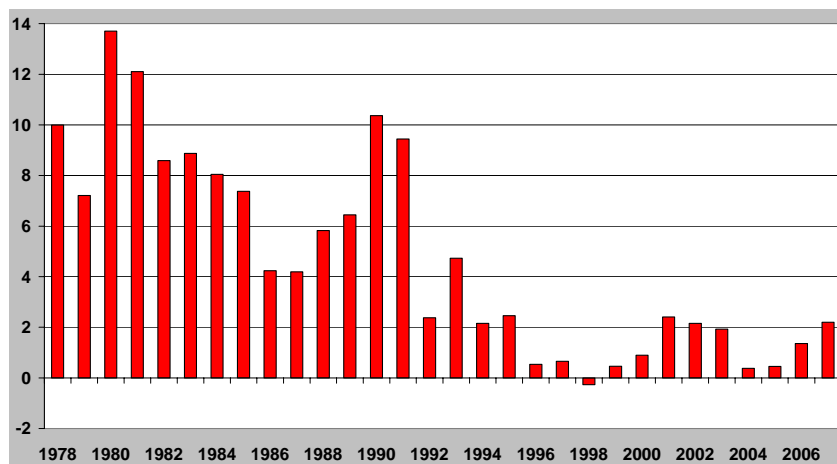
Inflation

Under 1970- och 1980-talet jagade priser och löner varandra. Till de nya ekonomiska förutsättningarna som växte fram under 1990-talet hörde en mer självständig Riksbank med ett operativt ansvar för penningpolitiken och ett tydligt inflationsmål.

Den 15 januari 1993 hade Riksbanken annonserat att penningpolitiken framöver skulle inriktas mot att uppnå prisstabilitet. Riksbanken bestämde också ett operativt inflationsmål, konsumentprisindex (KPI) skulle öka med 2 procent per år, med ett toleransintervall på plus/minus 1 procentenhet.

Frågan var om löntagarna skulle komma att tro på inflationsmålet och om Riksbanken skulle tro på lägre löneökningar. Om inte var risken stor för att arbetslösheten skulle öka ännu mer. Hur gick det då med inflationen?

Diagram 4.5 Konsumentprisutvecklingen, årsgenomsnitt, 1978-2007

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

Diagram 4.5 visar utvecklingen av konsumentprisindex från år 1978 till 2007. Under 1980-talet var inflationen genomgående högre, under perioden 1978-1991 i snitt 8,3 procent. Variationerna mellan åren var också stor. Nästan 14 procent 1980 jämfört med kring 4 procent 1986 och 1987 för att 1990 återigen vara upp i 10 procent. Efter 1992 har inflationen varit betydligt lägre och inte överstigit 3 procent något år efter 1993. 1998, Industriavtalets första år, sjönk priserna med $-0,3$ procent, s.k. deflation.

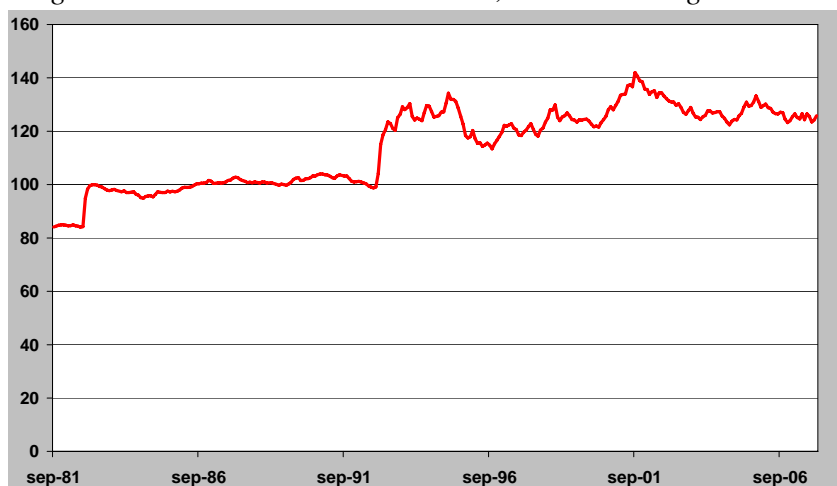
Under Industriavtalets första tio år fortsatte inflationen att vara låg och blev i genomsnitt 1,2 procent per år. Under fem av de tio åren har inflationen inte nått upp till Riksbankens nedre gräns på en procent inflation. Under den jämförelseperiod som vi använt tidigare, perioden 1978-1997, var inflationen i genomsnitt 6,5 procent per år.

Konsumentprisindex (KPI) avser att visa hur konsumentpriserna i genomsnitt utvecklas för hela den privata inhemska konsumtionen. De priser som mäts är de som konsumenterna faktiskt betalar vilket innebär att KPI också påverkas av ändringar i indirekta skatter och subventioner. Riksbanken använder också ett annat mått på prisutvecklingen, KPIX. KPIX mäter den underliggande inflationstakten vilket motsvarar KPI exklusive förändringar som orsakas av indirekta skatter och subventioner. KPIX har ökat med 1,4 procent per år under perioden 1998-2007.

Växelkurs

Sverige har under större delen av 1900-talet haft en fast växelkurs. Mellan augusti 1977 till maj 1991 upprätthölls den fasta växelkursen gentemot en handelsvägd valutakorg och från maj 1991 till november 1992 gentemot EG-valutan ecu. Efter en period av turbulens på valutamarknaden och spekulationer mot kronan tvingades Riksbanken den 19 november 1992 överge den fasta växelkursen. Sverige har sedan dess haft en rörlig växelkurs.

Diagram 4.6 Den svenska växelkursen, konkurrensvägd – TCW-index

Källa: Riksbanken

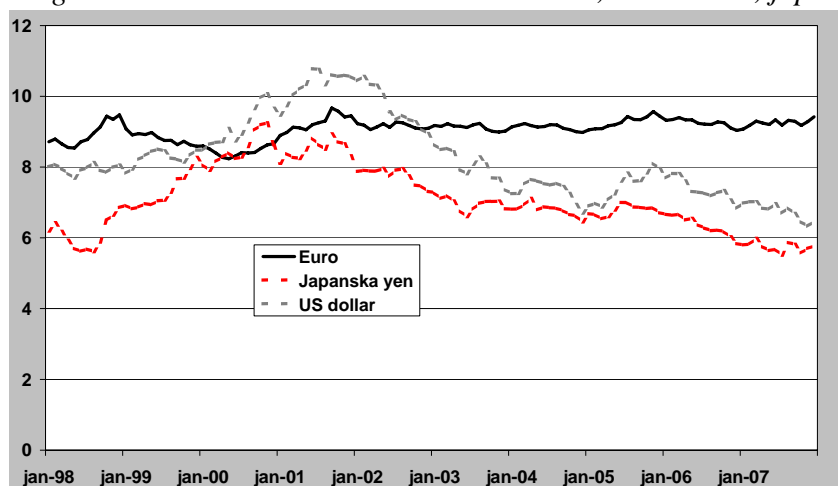
När kurvan går uppåt i diagram 4.6 blir den svenska kronkursen svagare och omvänt, när kurvan går nedåt stärks den svenska kronan. Den stora förändringen 1982 beror på en 16-procentig devalvering och den kraftiga förändringen 1992 beror på deprecieringen då Sverige var tvungen att överge den fasta växelkursen. Det går inte att följa TCW-indexet tillbaka till 1970-talet men om det gick skulle man se att den svenska kronan försvagats vid ytterligare ett antal gånger under 1970-talet till följd av devalveringar.

När den fasta växelkursen övergavs i november 1991 föll den svenska kronans värde kraftigt. I slutet av 1995 och under 1996 stärktes kronan till följd av ett högt ränteläge. Under 2001 och 2002 försvagades så kronan varefter den stärktes igen. Under senare år pendlar värdet på TCW mellan 120-130.

TCW står för Total Competitiveness Weights och utgår ifrån vilken betydelse olika länder har för ett enskilt lands handel med bearbetade varor. Hänsyn tas också till den konkurrens som svenska företag möter på hemmamarknaden och på marknader i tredje land.

Den svenska kronkursen har varierat mer dag för dag och månad för månad efter det att kronans växelkurs blivit rörlig men sett över en längre period är skillnaderna mindre än under 1970- och 1980-talen. Under tjugoförårsperioden 1978 till 1997 halverades nästan värdet av den svenska kronan jämfört med den tyska D-marken och US-dollar. Jämfört med den japanska yenen var tappet i värde ännu större. Sett över en längre period har den svenska kronan således varit mer stabil under de senaste 10-15 åren. Detta är särskilt tydligt om man ser till utvecklingen under Industriavtalsperioden och i förhållande till euron (diagram 4.7).

Diagram 4.7 Svenska kronans kurs mot Euron, US dollarn, japanska Yen

Källa: Riksbanken

Värdet på euron har rört sig mellan 8,70 och 9,60 och svängningarna har under den senare delen av perioden varit mindre än under den tidigare. Svängningarna gentemot US-dollar och den japanska yenen har varit betydligt större. Den svenska kronan följer i stort eurons rörelser gentemot dessa valutor.

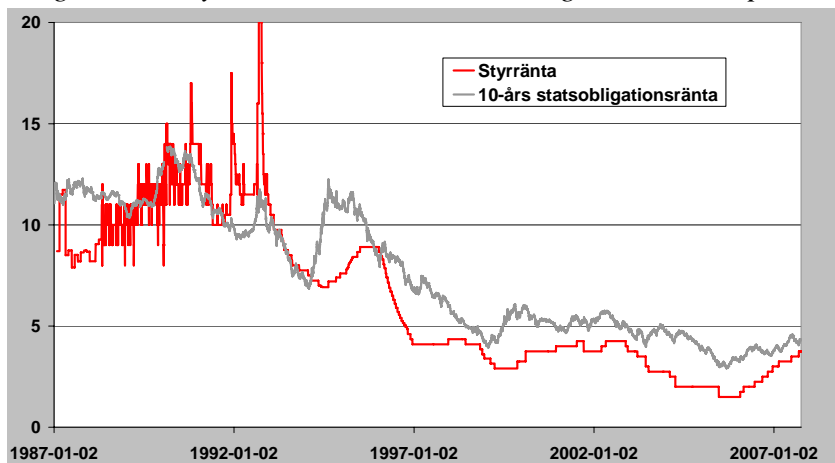
Räntor

Räntan på lån med kort löptid styrs i huvudsak av Riksbankens styrränta. Riksbankens marginalränta var styrränta från december 1985 fram till och med maj 1994. Därefter är det Riksbankens reporänta som är styrränta.

I diagram 4.8 får statsobligationer med 10 års löptid representera räntan på lån med lång löptid. Räntan på dessa bestäms av handeln på marknaden.

Diagram 4.8 visar hur Riksbankens styrränta respektive räntan på svenska statsobligationer med en löptid på 10 år har utvecklats under de senaste 20 åren. De mest extrema värdena kom under Riksbankens försök att under hösten 1992 försvara den fasta växelkursen med kraftigt höjda räntor. Bland annat höjdes räntan till smått osannolika 500 procent dagarna innan man gav upp den fasta växelkursen.

Diagram 4.8 Styrränta och 10-års statsobligationsränta i procent

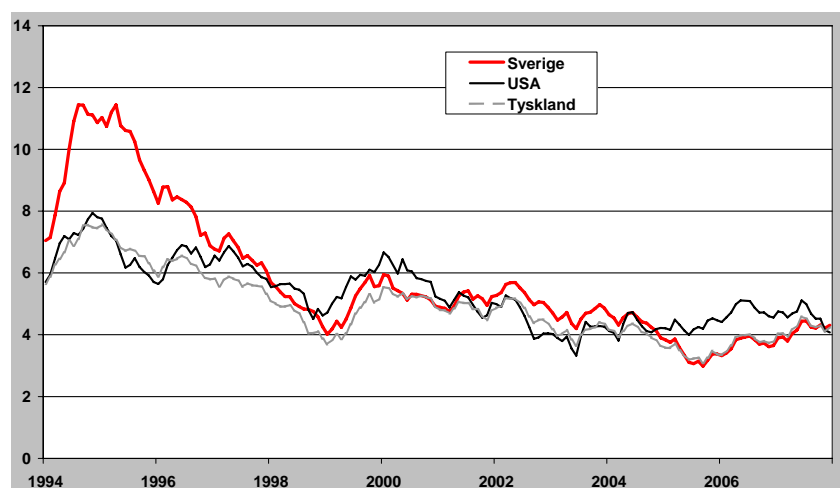

Källa: Riksbanken

Från mitten av 1994 till i juni 1995 höjde Riksbanken styrräntan kraftigt till närmare nio procent. På den nivån fick sedan styrräntan ligga kvar till början av 1996. Riksbanken ansåg det nödvändigt för att inflationen och inflationsförväntningarna skulle komma ner runt inflationsmålet två procent. De svenska marknadsräntorna hade också stigit kraftigt sedan 1994. Sedan början av 1996 sänktes styrräntan snabbt i många steg ner till 4,1 procent. I december 1997 höjde Riksbanken styrräntan igen till 4,35 procent.

Under Industriavtalet sjönk sedan styrräntan och har legat mellan som lägst 1,5 procent under andra halvåret 2005 och som högst 4,25 procent under en period 2001 och en period 2002. Den 10-åriga statsobligationsräntan följer ett liknande mönster som styrräntan men ligger under hela perioden över nivån på styrräntan.

Diagram 4.9 Räntan på 10-åriga statsobligationer

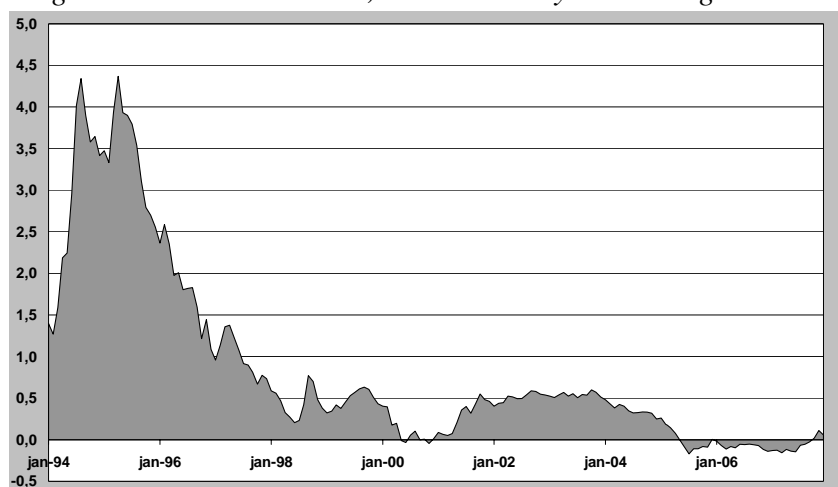
Källa: Riksbanken

Ränteskillnaden på lån med lång löptid mellan olika länder är ett mått på de internationella kapitalplaceringarna värdering av ett lands ekonomi. Diagram 4.9 visar utvecklingen av räntan på 10-åriga statsobligationer i Sverige, Tyskland respektive USA.

I mitten av 1990-talet fick låntagare betala dyrt för att låna. Räntan på statsobligationer låg ett tag under 1995 över 11 procent. Därefter sjönk räntan och låg när Industriavtalet undertecknades runt 7 procent. Den svenska räntan följde sedan den tyska neråt till fyraprocentnivån i början av 1999.

Räntedifferensen mot de tyska statsobligationerna var under några år i mitten på 1990-talet stor (diagram 4.10). Därefter minskade skillnaden och under Industriavtalet har skillnaden i regel varit mindre än 0,5 procentenheter. Från mitten av 2005 till slutet av 2007 har det inte varit någon ränteskillnad alls eller en skillnad med någon tiondel till Sveriges fördel.

Diagram 4.10 Ränteskillnad, svenska och tyska 10-åriga statsobligationer

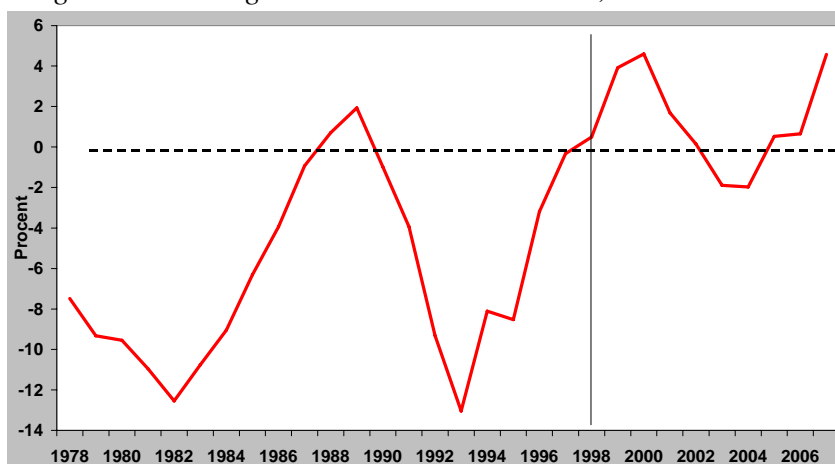
Källa: Riksbanken

Statens finanser

Den internationella lågkonjunkturen och den höga arbetslösheten fick statens budgetunderskott att skena iväg i början av 1990-talet (diagram 4.11). 1993 uppgick statens budgetunderskott till hela tolv procent av BNP. De stora budgetunderskotten hotade stora delar av den offentliga verksamheten. Regeringen skar ner i de offentliga utgifterna och ansåg samtidigt att lönebildningen måste reformeras om det skulle vara möjligt att varaktigt nå framgång med saneringen av de offentliga finanserna.

Under Industriavtalet har statsbudgeten i genomsnitt haft ett årligt överskott på 1,6 procent av BNP, att jämföra med ett genomsnittligt budgetunderskott på 6,3 procent mellan 1978 och 1997. Utvecklingen av statens budgetsaldo har följt konjunkturutvecklingen. Under det senaste året har statens budgetöverskott varit rekordstort.

Diagram 4.11 Budgetsaldo som andel av BNP, 1978-2007

Källa: Ekonomistyrningsverket

Jag sändes som nyvald finansminister ut på en s.k. roadshow, där jag skulle visa upp mig för dem som lånar oss pengar. Jag åkte någon gång i januari eller februari 1995 till London, Paris, New York och Washington med uppdraget att låna cirka 240 miljarder kronor. ...

Jag kommer särskilt ihåg ett möte mitt i kapitalismens hjärta på Wall Street. Jag hade ett 25-tal välklädda, välutbildade och utomordentligt välavlönade, men icke välvilliga, ungdomar framför mig. Jag misstänker att de skulle göra karriär på Sverige i sina investmentföretag. Det var inte seniorer som fick syssla med Sverige. Ingen av dem hade väl varit i vårt land, men de skulle placera i svenska statspapper.

Jag föredrog läget och var sedan öppen för frågor. De kom också: Varför har Sverige folkpension? Tyskland har det inte. Ni vill låna 240 miljarder – är det rimligt? Varför satsar ni mest i hela OECD-världen på grundskola och övriga skolor? Varför satsar ni mycket mer än vad USA gör, dessutom med lånade pengar? Varför ska ni ha världens generösaste arbetslöshetsersättningar, eller åtminstone i jämnhöjd med dem, med lånade pengar?

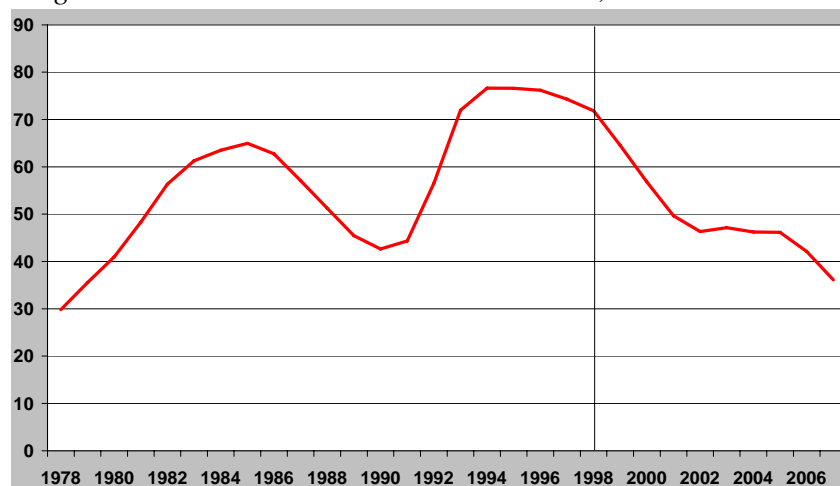
Jag slog ifrån mig och argumenterade, men medan jag stod där insåg jag att de här 25 ungdomarna som satt framför mig, kunde vrida på en kran och säga: För att den där figuren ska få några pengar krävs det faktiskt lite högre ränta. Det är en risk att låna ut pengar till Sverige. Det var också exakt vad som hände vid den tidpunkten. Räntorna drevs upp och vår kreditvärdighet blev nedvärderad. Man trodde inte på oss.

Göran Persson i sitt tal inför Metalls kongress 1997

Det finns en tydlig koppling mellan statsskulden och statens budgetsaldo. Budgetsaldot utgör statens lånebehov. Det betyder att staten har varit tvungen att låna när budgeten visat underskott, och haft möjlighet att amortera på statsskulden i tider av budgetöverskott.

Diagram 4.12 visar utvecklingen av den svenska statsskulden under de senaste 30 åren. Statsskulden påverkas kraftigt av variationerna i ekonomisk tillväxt och de större konjunktursvängningarna. Statsskulden växte som snabbast under krisåren i början av 1990-talet men har under Industriavtalet mer än halverats. Under 2007 sjunker statsskulden kraftigt till under 40 procent. Statsfinanserna har förbättrats kraftigt under Industriavtalet.

Diagram 4.12 Statsskulden som andel av BNP, 1978-2007

Källa: Riksgäldskontoret

Löner

"Medlingsinstitutet ska tillvarata och upprätthålla den samsyn som finns på arbetsmarknaden om den konkurrensutsatta sektorns lönenormerande roll."

Ur Medlingsinstitutet instruktion.

". . . när så är lämpligt, verka för giltighetsperioder för kollektivavtalen som befrämjar en väl fungerande lönebildning och att förhandlingar inom internationellt konkurrensutsatta avtalsområden avslutas först om det förs i tiden parallella förhandlingar."

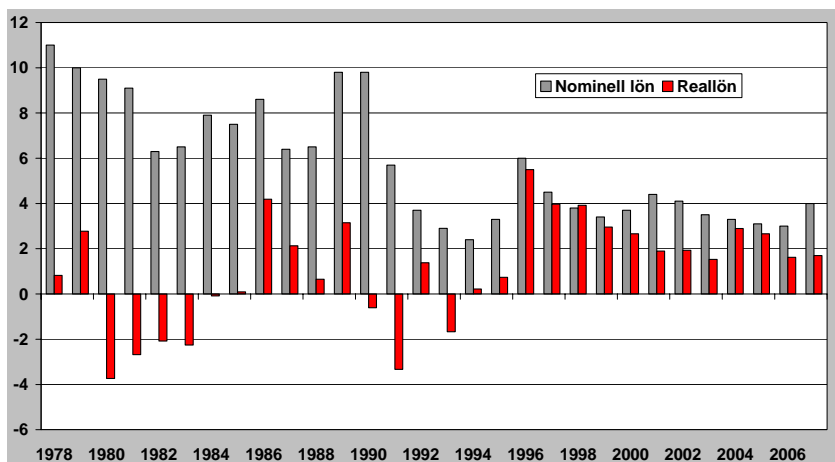
Ur proposition 1999/2000:32 Lönebildning för full sysselsättning

"Flertalet arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer menar att den konkurrensutsatta sektorn i praktiken utgörs av Industriavtalets parter samt att dessa bör behålla sin normerande roll vid lönebildningen." *SOU 2006:32, God sed vid lönebildning – en utvärdering av Medlingsinstitutet, mars 2006*

I kapitel 2 har utvecklingen av löner för anställda inom industrin beskrivits. Utvecklingen av löner och reallöner för anställda på hela arbetsmarknaden följer i stort utvecklingen för de industrianställda. De innebär att avtalen som träffats inom industrin i hög grad har normerat löneutvecklingen också på övriga delar av arbetsmarknaden.

I diagram 4.13 visas de nominella och reala löneökningarna för alla anställda på hela arbetsmarknaden under perioden 1978-2006. Precis som inom industrin låg de nominella löneökningarna under 1980-talet på mellan sex och tio procent.

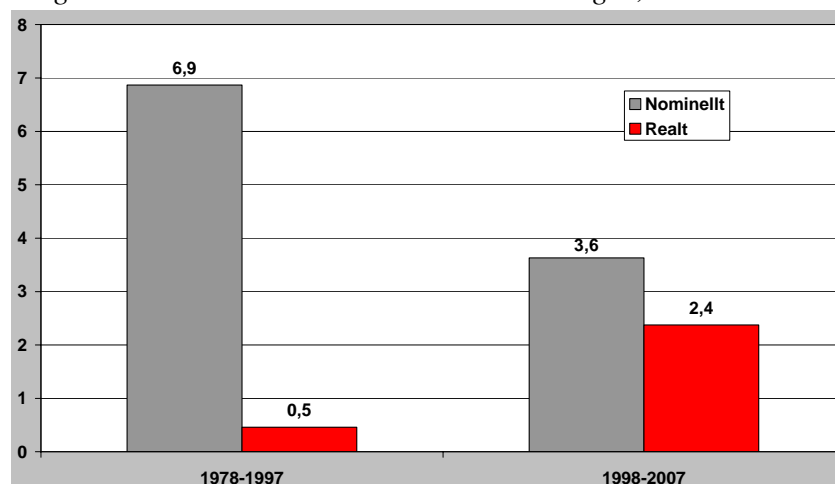
Diagram 4.13 Löneutveckling, förändring i procent, 1978-2006

Källa: Medlingsinstitutet och egen prognos

De reala löneökningarna blev betydligt lägre och många år negativ på grund av den höga inflationen. Under Industriavtalets första 10 år har de nominella löneökningarna varit 3,6 procent och reallönerna har ökat med 2,4 procent (diagram 4.14). Inte sedan 1960-talet har en så lång period av reallöneökningar förekommit. Det kan jämföras med perioden 1978-1997 då de nominella löneökningarna var 6,9 procent i snitt samtidigt som de reala löneökningarna enbart blev 0,5 procent.

Diagram 4.14 Reala och nominella löneökningar, hela arbetsmarknaden

Källa: Medlingsinstitutet och egna beräkningar

Den avtalskonstruktion som använts vid samtliga fyra tillfällen då nya avtal träffats under Industriavtalet är att parterna slutit treårsavtal men möjlighet för endera av parterna att säga upp det sista, tredje, året i avtalsuppgörelsen. Detta tillsammans med att övriga parter på arbetsmarknaden kunnat utläsa ungefär vad avtalen kommer att ge också i efterhand och avsaknaden av alle-

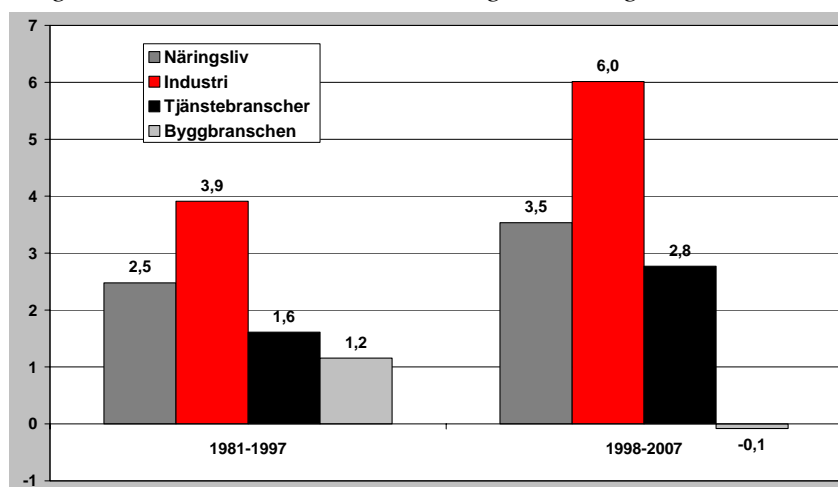
handa klausuler har gett betydligt tydligare och mer förutsägbara förutsättningar än vad som var fallet efter en avtalsuppgörelse under 1970- och 1980-talet. Det har setts som en fördel både av företag och av de beslutfattare som utformar den ekonomiska politiken.

Jämför man löneutvecklingen i diagram 4.13 med prisutvecklingen i diagram 4.5 finner man att priserna varierat mer än lönerna. Löneutvecklingen har varit mer stabil. De variationer som finns i löneutvecklingen följer dessutom parternas intentioner. Det innebär att löneutvecklingen är både mer stabil och förutsägbar än prisutvecklingen. Skulle fack och arbetsgivare när de träffar avtal, istället för att utgå från Riksbankens inflationsmål bestämma sig för att söka bestämma löneutrymmet utifrån tillfälliga prisvariationer och förväntningar om en annan prisutveckling än den Riksbanken säger sig eftersträva, så skulle Riksbankens arbete försvåras.

Produktiviteten

Den faktor som på längre sikt har störst betydelse för förändringar i reallön är produktivitetens utveckling. Ökad produktivitet skapar möjlighet till ökad reallön. Produktivitetens utveckling inom industrin är i regel betydligt högre än i tjänstesektorn. Av diagram 4.15 framgår produktivitetens utveckling för hela näringslivet och för industrin, bygg och tjänstesektorn under Industriavtalet respektive jämförelseperioden 1981-1997.

Diagram 4.15 Produktivitetens utvecklingen i Sverige

Källa: SCB (Näringsliv och tjänster avser exkl. finans- och fastighetsverksamhet)

Produktivitetens utvecklingen har varit högre under Industriavtalsperioden än under perioden 1981-1997²³ inom industrin och tjänstesektorn men inte inom byggsektorn. Produktivitetens utvecklingen inom industrin har varit mer än dubbelt så hög som inom tjänstesektorn. Det gör att produktiviteten för hela näringslivet dras upp.

Lönerna ökar ungefär lika mycket för alla grupper i samhället och därmed också reallönen. Olika sektorer bidrar dock olika mycket till det reala utrym-

²³ På grund av statistikomläggningar är det svårt att få siffror tillbaka till 1978 och därmed blir jämförelseperioden i detta fall från 1981.

met. Industrins bidrag är större än dess andel av näringslivet eftersom produktivitetsoökningen ligger över snittet för hela näringslivet. Den högre produktivitetsovecklingen inom tjänstesektorn under Industriavtalet jämfört med perioden 1981-1997 har också varit viktig för reallöneökningen för de industrianställda eftersom tjänstesektorn utgör en så stor del av hela näringslivet. Hur stor del av produktivitetsovecklingen som leder till reallön beror också på hur utbytet med omvärlden ser ut och eventuella förändringar av fördelningen mellan löner och vinster.

Summering

Ett antal samhällsekonomiska obalanser som rådde vid Industriavtalets tillkomst har kunnat rättas till under Industriavtalet. Vid en jämförelse av utvecklingen under de 10 åren 1998-2007 med tjugoårsperioden innan framstår utfallet under perioden 1998-2007 i viktiga avseenden som väsentligt bättre.

BNP-utvecklingen har varit nästan dubbelt så hög under perioden 1998-2007 jämfört med perioden 1978-1997, 3,2 procent jämfört med 1,8 procent. Det är också över genomsnittet för Västeuropa²⁴ vars BNP ökade med 2,3 procent under perioden 1998-2007. Det reala utfallet för löntagarna blev mellan 2 och 2,5 procent jämfört med 0,5 procent för tjugoårsperioden innan. Sysselsättningen har som vi beskrev i kapitel 2 ökat med 500 000 personer och arbetslösheten halverats. Det svenska statsfinanserna har förbättrats kraftigt och gått från stora underskott till överskott och statskulden har halverats. Räntedifferens mot utlandet är uttraderad. Det bedöms inte längre mer riskabelt att investera i svenska statspapper än i europeiska. Värdet på den svenska kronan har fluktuerat i det korta perspektivet men gentemot euron hållit sig relativt stabil. Det har gett exportföretagen mer stabila planeringsförutsättningar.

Vad är då orsakerna till detta? Har lönebildningen haft någon betydelse för den samhällsekonomiska utvecklingen. Vi låter två personer med ansvar för den samhällsekonomiska utvecklingen ge sin syn.

”Utfallet av avtalsrörelsen, givet förbättringen på arbetsmarknaden och Sveriges strukturproblem, var en överraskning. Nu måste jag och andra som argumenterat för en decentralisering av löneförhandlingarna ompröva våra argument.”

Anders Borg, DN debatt 4 april 1998, 1998 chefsekonom vid ABN Amro Transferator och under perioden 1991-94 politisk sakkunnig hos Carl Bildt, idag finansminister.

²⁴ EU-15.

”Men framgången hade inte varit möjlig om det inte varit så att när vi tog oss ur den ekonomiska krisen i 1990-talets början så var en av hörnstenarna att skapa en ny form för lönebildningen. Ni vet att vi fick ordning på statens finanser. Det var inte populärt, men det var nödvändigt. Sedan dess har den fungerat väl, mycket bra till och med.

Den andra delen av programmet var en ny lönebildning. Där har Industriavtalet betytt mer än någonting annat – det har varit avgörande. Utan en fungerande lönebildning hade vi inte kunnat komma tillbaka med den konkurrenskraft vi har.”

Statsminister Göran Persson, Metalls kongress 2005.

Den socialdemokratiska regeringen tillsatte den 31 mars 2005, nio år efter deadline för parterna att leverera svar på hur man ville förbättra lönebildningen, en utredning med uppgift att utvärdera det nya Medlingsinstitutets verksamhet. Det blev i praktiken också en utvärdering av hur lönebildningen i Sverige fungerat.

Den samfälliga bilden som framträtt under utvärderingen är att merparten av arbetsmarknadens parter, såväl de avtalslutande parterna som centralorganisationerna, anser att lönebildningen fungerat väl, åtminstone i ett samhällsekonomiskt perspektiv.”

SOU 2006:32, God sed vid lönebildning – en utvärdering av Medlingsinstitutet, mars 2006

Den samhällsekonomiska utvecklingen påverkas av en mängd faktorer. I varje situation är det upp till dem som har ansvar att agera utifrån de givna förutsättningarna. Staten har ansvaret för den ekonomiska politiken och arbetsmarknadens parter för lönebildningen.

När Industriavtalet undertecknades var tillståndet i svensk ekonomi i många avseenden problematiskt. Om det skulle vara möjligt att bryta de onda cirkelarna och föra in den samhällsekonomiska utvecklingen på bättre banor var det nödvändigt att lönebildningen fungerade bättre. Lönebildningen var en av nycklarna. Utmaningen var att skapa en lönebildning som fungerade under de nya ekonomiska förutsättningarna.

Vår bedömning är att lönebildningen under Industriavtalsperioden har bidragit till den positiva samhällsekonomiska utvecklingen. Industriavtalet och andra förändringar på arbetsmarknaden, inklusive en bred insikt hos löntagare om de restriktioner som finns i form av inflationsmål och internationell konkurrenskraft, har bidragit till stabilare spelregler och en bättre samhällsekonomisk utveckling.

5 SLUTSATSER

Lönebildningssystem i olika länder uppvisar många olikheter. Detta trots att det till stor del är samma frågor som hanteras. När ett lönebildningssystem är etablerat och fungerar brukar det fortsätta utan större förändringar. Utvecklingen är i hög grad spårbunden. De förändringar som sker brukar komma till stånd gradvis och med bägge parter samtycke.

Ibland inträffar häftiga, mer språngartade förändringar. Orsaken kan vara att den ekonomiska utvecklingen kört fast, en helt ny inriktning på den ekonomiska politiken, krig eller andra större nationella trauman. De innebär att större förändringar av systemet för lönebildning i ett land ofta sker i samband med större ekonomiska och sociala omvälvningar.

Första delen av 1990-talet innebar dramatiska förändringar av de samhälls-ekonomiska förutsättningarna i Sverige och för lönebildningen i Sverige. De sociala och ekonomiska påfrestningarna var omfattande. Parterna var totalt oense om hur förhandlingarna skulle ske.

När Facken inom industrin bjöd in industrins arbetsgivare till en diskussion om lönebildningen hade de stora förändringarna av de samhälls-ekonomiska förutsättningarna redan skett. Samtidigt uppvisade samhälls-ekonomin stora obalanser. Arbetslösheten var mycket hög, den offentliga skuldsättningen ökade i rask takt och räntedifferensen mot utlandet var hög. Utmaningen var att skapa en ordning för lönebildningen som svarade mot de nya ekonomiska förutsättningarna. Resultatet blev Industriavtalet. Tre år senare, år 2000, bildades det nya Medlingsinstitutet.

Hur har utfallet blivit under de första tio åren med Industriavtalet? Har fack och arbetsgivare uppnått vad de önskade? Borde statsmakternas motiv för att ingripa i lönebildningen vara undanröjt?

Facit efter 10 år med Industriavtalet är ett utfall för industrins anställda och industrin som är betydligt bättre än under tjugoårsperioden innan. En ökning av reallönerna med 25 procent och en ökning av industriproduktionen med 70 procent talar sitt tydliga språk.

En jämförelse med övriga västeuropeiska länder visar att utvecklingen för industrin och de industrianställda i Sverige varit bättre än för genomsnittet i Västeuropa. Sverige avviker med en bättre utveckling under perioden 1998-2007 och med en sämre utveckling än europasnittet under perioden 1978-1997.

Utvecklingen för de industrianställda och för övriga löntagare på den svenska arbetsmarknaden hänger samman. Den positiva reallöneutvecklingen, minskningen av arbetslösheten och den ökade sysselsättningen gäller för hela den svenska arbetsmarknaden.

Ansvar för den ekonomiska politiken faller på regering, riksdag och riksbanken. Lönebildningen är arbetsmarknadsparternas ansvar. För att utfallet för löntagare, företagare och den samhällsekonomiska utvecklingen i stort ska bli så bra som möjligt måste lönebildningen fungera utifrån de givna samhällsekonomiska förutsättningarna. Det bättre utfallet för industrin och dess anställda under Industriavtalet jämfört med perioden innan beror på flera faktorer varav de nya samhällsekonomiska förutsättningarna säkert är en.

Samtidigt hade lönebildningen en nyckelroll i arbetet med att bryta de onda cirkelorna och föra in den samhällsekonomiska utvecklingen på bättre banor. Det var därför som staten hotade med ingrepp om inte parterna tog sitt ansvar. Statsmakternas hot om att ingripa i lönebildningen borde vara undanröjt. Utvecklingen under Industriavtalets första decennium talar till dess fördel. Inga av de argument som låg bakom hoten om ingripande 1996 kan längre anses vara relevanta.

Att det finns en spelplan för löneförhandlingar som löser intressekonflikter på ett sätt som de inblandade parterna är hyfsat nöjda med innebär inte att allt är frid och fröjd. Intressekonflikterna finns kvar och nya dyker upp. Det gäller framförallt mellan fack och arbetsgivare, men de kan också finnas olika uppfattningar mellan företrädare för olika fackliga organisationer och mellan företrädare för olika arbetsgivarorganisationer. Det innebär nya utmaningar.

Om de som skrev under Industriavtalet anser att de förväntningar de hade då Industriavtalet undertecknades har infriats eller inte kan bara de svara på. Vi har i denna rapport inte ställt frågan direkt till dem. Kanske blev resultatet över förväntan.

www.fackeninomindustrin.se